

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Čehovin

LEVO IN DESNO:
Med absolutnim in relativnim

diplomsko delo

Ljubljana, 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Čehovin
Mentor: doc. dr. Jernej Pikalo

LEVO IN DESNO:
Med absolutnim in relativnim

diplomsko delo

Ljubljana, 2005

Kazalo

1. UVOD.....	4
2. IZHODIŠČNE HIPOTEZE.....	8
3. NASTANEK POLITIČNE LEVICE IN DESNICE.....	11
3.1 Simbolni izvor leve in desne.....	11
3.1.1 Narava.....	12
3.1.2 Religija.....	15
3.1.3 Jeziki.....	17
3.1.3.1 Nemščina.....	18
3.1.3.2 Italijanščina.....	19
3.1.3.3 Angleščina.....	20
3.1.3.4 Slovenščina.....	20
3.2 Rojstvo politične leve in desne.....	22
4. DILEME POLITIČNE LEVICE IN DESNICE DANES.....	26
4.1 Konec leve in desne v politiki.....	26
4.2 Politična sredina.....	31
4.3 Vrednostni pomen politične leve in desne.....	34
5. DVA KONCEPTA LEVICE IN DESNICE.....	40
5.1 Absolutni koncept.....	40
5.2 Relativni koncept.....	41
5.3 Sinteza.....	42
6. MERILA ZA RAZLIKOVANJE.....	44
6.1 Enakost in svoboda.....	44
6.1.1 Enakost in različnost.....	45
6.1.2 Svoboda in nesvoboda.....	47
6.1.3 Med enakostjo in svobodo.....	49
6.2 Naprednost in konservativizem.....	51
6.2.1 Naprednost in konservativizem v političnem vesolju.....	54
7. ZAKLJUČEK.....	58
8. LITERATURA.....	61

1. UVOD

»Zavoječek Marlboroja je desničarski/ pretihotapljen pa levičarski¹.«

(Bobbio 1995: 16)

Človek je bitje, ki hoče svet okoli sebe razumeti, pojasniti in urediti. S tem v svoji zavesti ustvari umeten, vzporedni, simbolni svet, ki ga lažje razume in v katerem lažje živi. V tem simbolnem svetu sta nastala tudi izraza levo in desno, ki izhajata iz opredelitve prostora. Izraza sta bila v obdobju francoske revolucije (1789), oziroma po njej, prenesena tudi v politični prostor.

Razdelitev politike na levo in desno stran je velikokrat izgovorjena in zapisana, a manjkrat definirana. Diadna delitev političnega prostora je v splošni rabi zelo razširjena, saj so politični subjekti hitro stigmatizirani kot pripadniki ene ali druge strani. Če odpremo katerikoli dnevni časopis, skoraj ne mine dan, v katerem nista omenjeni levica ali desnica. Problem se pojavi, ko si zastavimo vprašanje, kaj je levo in kaj desno, saj na zastavljeno vprašanje navadno nimamo dovolj preciznega odgovora. Levico in desnico v politiki jemljemo kot samoumevno dejstvo in ju premalokrat podvržemo temeljitemu razmisleku.

V tem diplomskem delu želim oba koncepta premisliti in potrditi smiselnost razdelitve političnega prostora na levo in desno stran, kljub temu, da se zdi delitev v zavesti mnogih ljudi, danes, v svetu »končne zmage kapitalizma«, kljub razširjeni splošni rabi, preživeta.

Spraševal se bom, ali je delitev na levico in desnico absolutni ali relativni koncept. Je diada torej le prispodoba oziroma brezvsebinska oznaka za dvopolno politično realnost v različnih časovnih obdobjih kot npr. rojalizem nasproti liberalizmu, konservativizem proti liberalizmu ali liberalizem proti socializmu. Ali pa imajo

¹ Verz je del italijanske zabavne pesmi G.Gaber-S.Luporini: E-pensare che c'era il pensiero.

vendarle vse levice in desnice, ki so se v zgodovini pojavile, neko skupno točko, ki vse levice ali desnice združuje? Je torej diada absolutna ali relativna?

S primerjavo odnosa različnih konceptov do levice in desnice bom ugotavljal nasprotujoče si lastnosti med politično levico in desnico, ter tako v končni fazi tudi lažje definiral njune razlike.

Primerjal bom več parov nasprotujočih si konceptov: enakost in različnost, svobodo in nesvobodo ter konservativnost in naprednost². Koncepta enakosti in svobode bom preverjal z uveljavljenimi tezami, da je levica bolj naklonjena enakosti, desnica pa svobodi. Raziskal bom tudi stereotip o konservativni desnici in napredni levici.

Zaradi omejitve prostora raziskovanja ter koherentnejše izpeljave svojih hipotez se bom omejil na preučevanje levice in desnice v političnem prostoru t.i. »razvitega« sveta Severne Amerike in predvsem Evrope, zibelke levice in desnice³. Ta politični prostor bi z drugimi besedami lahko imenovali tudi Zahodni svet⁴ ali McSvet⁵. Ko govorimo o politični levici in desnici, govorimo o svetu vladavine demokracije, v katerem kot akterji nastopajo politične stranke. Kot poudarja Mastnak »je formiranje države in strank, ki je z razkrojem političnega telesa odprlo politični prostor, nujni pogoj za nastanek levice [in desnic]« (Mastnak 2004: 73)

Odločitev za omejitev prostora raziskovanja (zgolj) na Zahodni svet lahko kaj hitro izzove kritike, saj naj se z omejitvijo raziskovanja ne bi niti poizkušal približati

² Verjetno se bralec sprašuje, zakaj namesto koncepta naprednosti ne bom preučeval koncepta liberalizma, saj se konservativnost navadno definira kot nasprotje liberalizma. Takšno odločitev bom razložil v nadaljnjem poteku naloge (glej poglavje 5.2)

³ Na preučevanje levice in desnice v Evropi sem se osredotočil predvsem zaradi tega, ker v ZDA pojma levica in desnica nista toliko v rabi, tako v akademskih krogih kot med laično javnostjo. »V Združenih državah Amerike, kjer skorajšnji približek vseobsegajočega kapitalističnega sistema dolgo obstaja, imata termina desno in levo omejen obtok v akademski literaturi, vendar skoraj nista v rabi v ljudskem ali popularnem diskurzu« (Anderson 1996: 81).

⁴ O Zahodnem svetu govori tudi velikokrat citirani avtor Samuel P. Huntington v knjigi *Trk civilizacij in ponovna izgradnja svetovnega reda (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order)*, vendar je potrebno opozoriti, da je tu omenjeni Zahodni svet nekoliko obsežnejši, saj obsega tudi del prostora, ki ga je Huntington imenoval Pravoslavni svet. Huntington v Zahodni svet ni vključil demokracij, ki so šele nastale in še nastajajo v omenjenem svetu (Ukrajina, Bolgarija, Romunija itd.). Posredno je celo menil, da zaradi različne kulture in religije prehod med svetovi ni možen.

⁵ McSvet (McWorld) je originalna oznaka t.i. Zahodnega sveta, ki ga je v svoji knjigi *Jihad vs McWorld* iznašel Benjamin R. Barber, in izhaja iz imena znane ameriške multinacionalke, ki pooseblja kapitalistični svet (glej Barber 1996).

univerzalni definiciji »levice« in »desnice«, katero bi kot raziskovalec moral doseči ali vsaj dosehati. To je seveda popolnoma res, vendar dvomim, da takšna univerzalna definicija o levici in desnici sploh obstaja. Kar pa ne pomeni, da dvomim o smiselnosti raziskave problema, saj menim, da obstajajo skupne točke, ki združujejo vse levice in desnice v prostoru in času. Te skupne točke je vredno preučevati, da bomo razumeli fenomen levice in desnice, ki je tolikokrat izrečen tako v javnem prostoru, kot znotraj strokovnih krogov oziroma v raznih debatah, pa naj bo to v gostilnah ali v univerzitetnih predavalnicah.

Večina laične in tudi znanstvene javnosti se sprašuje, ali je delitev na levo in desno v današnjem svetu »zmage liberalizma« sploh še smiselna, kljub temu da velikokrat ista javnost v svojem vsakdanjem besednjaku paradoksalno še vedno uporablja oba izraza za razdelitev političnega prostora. Kot navaja Norberto Bobbio v knjigi *Desnica in levica (Destra e sinistra)*, ki jo je posvetil problemom definiranja levice in desnice, je veliko takšnih, »ki ne zavračajo ugotovitve, da je bila diada v drugih časih smiselna, ki pa so mnenja, da je enoznačno soočanje desnice in levice v družbi, ki je vedno bolj zapletena in v kateri številni razlogi za navskrižja ne dopuščajo več, da bi nasprotujoče si fronte v celoti postavili na eno ali na drugo stran« (Bobbio 1995: 15). Če prevedem celoten citat v jasnejšo in radikalnejšo obliko, bi lahko pritrnil naslednjemu stavku. »Desnica in levica imata smisel le na prometnih znakih« (Sterpa v Bobbio 1995: 15).

Takšne izjave in občutki posledično lahko privedejo do idej o koncu ideologij in o koncu zgodovine, o katerih govori znani »bestseller« vzpenjajočega se samozavestnega kapitalizma devetdesetih let 20. stoletja Francisa Fukuyame *Konec zgodovine in zadnji človek* (1992). V tem zelo znanem in velikokrat citiranem delu Fukuyama pritrjuje Heglovemu velikemu razlagalcu Alexandru Kojèvem, ki je o dvajsetem stoletju

brezkompromisno izjavil, da se je zgodovina končala, ker je, kot je imenoval "univerzalno in homogeno stanje" – kar lahko razumemo kot liberalno

demokracijo – zagotovo rešilo vprašanje priznanja samostojnosti z zamenjavo odnosa gospostva [»lordship«] in hlapčevstva [»bondage«] z univerzalnim in enakim priznanjem samostojnosti. Kar je človek iskal skozi celotni potek zgodovine – kar je gnalo prejšnje »stopnje zgodovine« – je bilo priznanje samostojnosti. V sodobnem svetu jo je končno dobil in bil je 'popolnoma zadovoljen' (Fukuyama 2002: XXI).⁶

Prva leta po propadu komunizma in blokvske delitve sveta ter razmahom kapitalizma informacijske družbe tekom celotne vladavine predsednika ZDA Billa Clintona (1993-2001) se je morda res zdelo, da je moč kapitala premagala ideološke delitve, da obstaja samo še racionalni interes kapitala in da smo na koncu zgodovine. Danes, na začetku 21. stoletja, nam tok zgodovine in z njim nekateri svetovni voditelji dajejo ponovno vedeti, da so ideološke delitve v politiki še kako žive in da zgodovine nikakor ni konec.

⁶ Tudi Norberto Bobbio govori o »preroku konca zgodovine...preznanem avtorju Francisu Fukuyami, ki je skupaj s koncem zgodovine razglasil konec levece.« (Bobbio 1998: 83).

2. IZHODIŠČNE HIPOTEZE

»Red, ki si ga predstavlja naš um, je kot mreža, ali kot lestev, ki jo gradiš, da bi prišel do nečesa. A potlej moraš odvreči lestev, ker odkriješ, da je bila sicer koristna, vendar brez pomena« (Eco 1984: 529).

V tem poglavju bom naredil načrt »mreže«, ki jo bom pletel skozi celotno nalogo. Eco v citatu, objavljenem v romanu *Ime rože* v pisateljskem slogu sicer pretirava, ko govori o tem, da moraš odvreči svojo lestev, ker je bila brez pomena, vendar ima po svoje še kako prav, saj je »mreža«, ki jo gradimo, našemu očesu velikokrat prelepa, da bi podvomili v njene pravilne oblike. To nas ovira, da se postavimo iz okvirov, ki smo si jih v začetku postavili. Hipoteze, ki jih zgradimo, da si uredimo realnost, nas velikokrat v nadaljnjem delu ovirajo pri spoznanju novega. Človek je bitje, ki je zaradi svoje samovšečne narave nagnjen k dokazovanju svoje resnice. Tako v dokazovanju pravilnosti svojih hipotez velikokrat spregledamo tiste majhne sledi, ki nam dokazujejo ravno nasprotno in nas vodijo naprej na (še) resničnejšo pot.

Svoje izhodiščne hipoteze zato jemljem zgolj kot mrežo, ko jo bom prepletal skozi nalogo in o kateri bomo na koncu lahko sodili, ali jo je potrebno popolnoma »odvreči« ali pa nekateri deli lahko ostanejo.

Izhodiščne hipoteze so naslednje:

1. *Levice in desnice v politiki ni konec. Delitev političnega vesolja na levo in desno stran je še vedno smiselna.*

2. *Levica in desnica v politiki nista več to, kar sta bili včeraj. Narava levega in desnega polja v politiki se časovno spreminja.*

Velikokrat zapisana in izrečena stališča, ki govorijo o krizi leve in desnice, so po mojem mnenju napačna. Če bi že lahko govorili o kakršnikoli »krizi«, bi to lahko bila

kvečjemu »kriza« historične levice in desnice. Vendar se tudi s to označitvijo »krize« ne morem strinjati, saj sta se do sedaj leвица in desnica skozi zgodovino velikokrat spreminjali; kar je bilo pred dvesto leti leвица, je danes desnica, in obratno. Ne gre torej za »krizo«, ampak zgolj za diskontinuiteto med levicco (oziroma desnico) včeraj in danes (oziroma desnico).

Spreminjajočo naravo leviccc in desnice lepo opisuje T. Mastnak: »V Franciji se je prva liberalna leвица, ki je sprejemala dediščino revolucije in načel iz leta 1789 ter nasprotovala protirevolucionarni desnici, začela po letu 1830 pomikati v desno, zato pa je na levicci nastopil laični in demokratični radikalizem, ki je zahteval integralno uresničenje načel leta 1879« (Mastnak 2004: 63).

Ker se spreminja čas, se spreminjajo tudi prepričanja in konstelacija sil v določenem prostoru, ter z njimi politična leвица in desnica.

3. Politična leвица in desnica v eni družbi se razlikujeta od politične leviccc in desnice v drugi družbi. Leвица in desnica se torej spreminjata ne samo glede na čas, ampak tudi glede na prostor.

Tako kot se je neka družba razlikovala znotraj svojega zgodovinskega razvoja, se razlikujejo (in so se razlikovale) različne družbe med seboj tudi glede na različni prostor. Kar v neki družbi velja za levicco, je velikokrat v drugi družbi bližje desnici, in obratno. Stanje, ki je v tem vidiku primerljivo s historičnim razvojem leviccc in desnice znotraj neke družbe (omenjeno v točki 2.), je popolnoma razumljivo.

Iz tega vidika je težko razumeti nekatere intelektualce, ki to neenakost leviccc in desnice v različnih družbah problematizirajo in tako dokazujejo nesmiselnost delitve na levicco in desnico.

4. Paradoksalno sta leвица in desnica koncepta brez jasne vsebine (ker se prostorsko in časovno spreminjata), toda hkrati imajo vse politične leviccc ali desnice (tako v preteklosti kot v sedanosti) nekaj skupnega.

Navedene hipoteze (glej točko 2. in 3.) nas lahko privedejo k temu, da levicco in desnico v politiki razumemo zgolj kot delitev na dva nasprotujoča pola, da torej koncepta leviccc in desnice nimata vsebine. Na kratko povedano, da je delitev na

levico in desnico zgolj relativni koncept. Dozdeva se nam torej, da je koncept levice in desnice prazen koncept, toda ko pogledamo pod površje, odkrijemo skupne točke med vsemi levicami in desnicami. Kljub temu, da se vse levice in desnice med seboj močno razlikujejo, hkrati vse, ne glede na prostor in čas, ohranjajo neko primarno skupno lastnost.

Dva na prvi pogled popolnoma različna in izključujoča se koncepta levice in desnice, absolutnega in relativnega, ki seveda priznavata smisel delitve na levico in desnico, bom združil v novo realnost. Levica in desnica sta torej koncepta, ki sta paradoksalno med absolutnim in relativnim (kot govori že sam podnaslov tega dela).

Med relativnim zato, ker se nam velikokrat dozdeva, da zaradi vseh spreminjanj na enem ali drugem političnem polu levica in desnica nimata nobene vsebine, ki bi družila levico ali desnico v različnem prostoru ali času.

Med absolutnim pa, ker se nam dozdeva, da povezave pod površjem vendarle obstajajo. Da je levica ali desnica nekega prostora in časa v nečem vendarle podobna levici ali desnici v drugem prostoru ali času.

3. NASTANEK POLITIČNE LEVICE IN DESNICE

»Soočanje levega z desnim je značilen način razmišljanja v obliki diad, razmišljanja, ki so ga pojasnjevali na kar najbolj različne načine, psihološke, sociološke, zgodovinske in tudi biološke. Primere za to najdemo na vseh področjih znanja. Ni panoge, ki bi je ne obvladala kakšna vse zajemajoča diada: v sociologiji družba-skupnost; v gospodarstvu trg-načrt; v pravu zasebno-javno; v estetiki klasično-romantično; v filozofiji transcendenca-imanenca. V politiki delitev na desnico in levico ni edina, vendar jo srečujemo povsod« (Bobbio 1995: 34).

V tem poglavju bom obravnaval nastanek politične levice in desnice skozi simbolni izvor samih pojmov »levo« in »desno«, ter rojstvo politične levice in desnice s prelomno točko - francosko revolucijo leta 1789.

3.1 Simbolni izvor levice in desnice

»'Levo' in 'desno' sta kognitivni in simbolni klasifikaciji: obljubljata razumevanje z razlago, poenostavljata zapletenost političnega življenja in stimulirata emocije: obujata kolektivne spomine ter spodbujata lojalnosti in sovraštva. Med akterji – bodisi politično aktivnimi ali neaktivnimi – sta aktualni, čeprav sta s strani različnih akterjev razumljeni različno in z različnimi jakostnimi stopnjami. Neobhodni sta tudi za opazovalce. Sta, na kratko Durkheimovi 'représentations collectives'« (Lukes 2003: 602).

Preden začnemo raziskovati levico in desnico v politiki, se je potrebno ustaviti pri samem izvoru teh dveh besed. Od začetkov človeštva je človek v naravi, ki ga je obdajala, razporejal stvari in jo tako urejal. S tem si je naravo udomačil. Kar je bilo na eni strani človeka, je imenoval levo, kar je bilo na drugi, pa desno (danes npr: leva in

desna stran neba). Tako kot je človek razporejal in urejal naravo oziroma svoje okolje, je razdelil tudi svoje telo na levo in desno stran. »Perceptualno okolje se je pravzaprav v marsičem ustalilo okoli »desnega« in »levega« in človek je temu tudi dodal lingvistične kvalifikacije in seveda simbolične pomene« (Južnič 1987: 359).

Dejstvo je, da sta tako »levo« kot »desno« obstajala že pred samim nastankom politične levice oziroma desnice. Šele v določenem zgodovinskem trenutku sta se izraza levo in desno razširila tudi na politiko.

Simbolični pomeni, ki večinoma izhajajo iz narave, so sčasoma postajali kompleksnejši in so se naglo razširili tudi na religiozno, kulturno in lingvistično simboliko nekega prostora.

V tem poglavju bom zaradi lažjega razumevanja politične levice in desnice na kratko predstavil simbolni izvor levice in desnice, ki izhaja iz narave. Poleg tega se bom ukvarjal z simboliko levega in desnega v religiji, nazadnje pa še s simboliko levega in desnega v nekaterih indo-evropskih jezikih.

3.1.1 Narava

*»Kar je človek združil, narava ne more ločiti«
(Huxley 2003: 43).*

Simbolika besed »levica« in »desnica« izhaja iz človekove razdelitve narave na levo in desno stran in iz posledičnih pomenov, ki so jih ljudje dolga stoletja deterministično pripisovali naravni zakonitosti levega in desnega. Pomeni levega in desnega dejansko niso izhajali iz same narave, ampak je bila narava zgolj legitimacija velikokrat napačnih predstav in razlag. Ti pomeni so dobili svojo obliko šele takrat, ko so bili podvrženi vrednotenju ljudi. Takšne in drugačne predstave o levici in desnici so se iz narave prestavile v družbo; v religiozni simbolni svet in kasneje še v jezik.

Sonce, vir življenja na našem planetu, ima v zavesti civilizacij izredno vlogo, kar se kaže že v tem, da so bili najvišji bogovi v večini civilizacij prav bogovi Sonca (Ra – Stari Egipčani; Apolon – Antični Grki; Mitra – Perzijci; Huitzilopochtli – Azteki, itd.). Pripadniki civilizacij so »natančno spremljali pot Sonca po nebu in ko so to počeli, so bili seveda z obrazom obrnjeni proti njemu« (Boroša 1998: 19). Prve civilizacije so nastale na severni polobli, kjer še danes živi veliko več ljudi kot na južni. Sonce zato (navidezno) potuje od leve proti desni. To je torej edina prava smer. »Posnemali so jo na vse mogoče načine in ob najrazličnejših priložnostih, kar se je preneslo tudi v današnji čas. Obratna smer od desne proti levi je napačna. To je pot zlih duhov, zato se je jé treba izogibati« (Boroša 1998: 19).

Ena prepoznavnejših delitev ljudi, ki izhaja iz narave, je delitev na levičarje in desničarje. Vsak človek se že zelo zgodaj v svojem življenju sreča s to delitvijo. Iz te delitve »izstopajo« manjšinski levičarji; ljudje, ki imajo na splošno bolj razvito levo stran telesa (npr. namesto desne roke, noge oziroma strani telesa primarno uporabljajo levo stran).

V današnjih družbah je okrog deset odstotkov ljudi, ki imajo bolj razvito levo stran telesa (glej Corballis 2005). Raziskovalci se še do danes niso zedinili, zakaj pride do tega. Del jih pripisuje poglaviten vpliv okolju, drugi genetiki.

1. Nekateri govorijo o tem, da je bilo na začetku razvoja človeštva pol tistih, ki naj bi preferirali levo stran, in pol tistih, ki naj bi preferirali desno, kar naj bi dokazovala najdena orodja (pol je bilo prilagojenih uporabi z levo in pol z desno roko). Prevlada desničarjev naj bi se začela z nastankom bronaste dobe, ko so se začela uporabljati in izdelovati prva komplicirana orodja. Ta orodja so bila zaradi večje zapletenosti izpopolnjena za delo z eno roko. Ker je bila izdelava orodij drag postopek in ker so bila izdelana iz takrat dragocenih materialov, se je bolj ali manj naključno uveljavil standard desnoročnih orodij. Dragocena orodja je namreč uporabljalo več ljudi iste generacije in več ljudi različnih generacij, saj se je dragocenost dedovala. Postopoma je bilo torej vedno več ljudi desnoročnih. V zgodovini je tako zmagala desna stran (glej Boroša 1998: 13-17).

2. Drugi avtorji nasprotno trdijo, da ne poznajo »nobene skupine ljudi, ki bi bila kjerkoli danes ali kadarkoli v znani zgodovini karkoli drugega kot predominantno desnoročna, tako izgleda, da je okrog 90% desnoročnost popolnoma univerzalna v človeški populaciji« (Corballis 2005).

Pri preučevanju politične levice in desnice ni toliko pomembno, ali je od vekomaj rojenih več ljudi, ki preferirajo svojo desno stran, ali pa se je delitev dokončno izoblikovala šele v nekem specifičnem zgodovinskem trenutku. Bolj pomembno je dejstvo, da je danes mnogo več desničarjev kot levičarjev. In dejstvo je, da živimo v svetu desnoročnih ljudi⁷.

Stigme, ki se jih je v vseh kulturah nalepilo levorokim, so se prenesle v verovanja in v jezike, kjer so dobivale nove in nove razsežnosti: desna stran je pozitivna in leva je negativna.

V vrednostno nevtralni naravi seveda ni pozitivne in negativne poti, kot tudi ni pozitivne in negativne strani. Takšna postaneta pot oziroma stran šele, ko jima človek nadene pomene. V družbi lahko ena stran ali pot iz takšnih ali drugačnih razlogov dobi vrednostno negativni, druga pa pozitivni pomen.

Levo je bilo tako v večini civilizacij negativno stigmatizirano, kljub temu pa so obstajale tudi civilizacije, kjer je levo imelo pozitiven pomen. »Inki so menili, da je biti levičar srečno, celo eden njihovih velikih poglavarjev je bil Lloque Yupan Qui, kar se prevede kot levo-ročen« (Flatt 1999).

⁷ Trditev, da resnično živimo v svetu desničarjev lahko najlažje podkrepim z dejstvom, da je veliko število vsakdanjih predmetov prilagojeno uporabi desničarjev (od odpiranja vrat, kosov orodja – npr. kôsa – do ergonomsko oblikovanih računalniških mišk in nalivnih peres).

3.1.2 Religija

»Skoraj povsod desnica simbolično prevladuje. Bog je naredil Evo iz Adamove leve strani in sile zla so na levi v srednjeveškem judovstvu« (Lukes 2003: 607).

V tem podpoglavju o desnici in levici v religiji se bom osredotočil predvsem na krščansko religijo, ki je najmočnejše zaznamovala kulturni prostor, v katerem je nastala delitev političnega prostora na levico in desnico. Na kratko bom preučil tudi pomen levice in desnice v obeh sorodnih religijah: židovstvu in islamu.

Kot primer pozitivne desnice v židovski religiji navajam odlomek iz t.i. Kumranskih rokopisov (250 pr.n.št. - 68 n.št.), ki jih znanost pripisuje židovski ločini esenov (Shanks 2004).

*On, ki je večer,
je opora moje desne roke;
moja pot vodi po trdnih tleh,
ki jih nič ne more zatresti;
kajti pot mojih korakov je resnica Boga
in njegova moč je opora moje desne roke (Shanks 2004: 108).*

Glede pomena levice in desnice v islamski veroizpovedi pa bi rad podal osebno izkušnjo, ki sem jo imel, ko sem nekoč v Sarajevu vstopil v neko džamijo. Do mene je takoj ob vstopu v ta islamski božji hram pristopil prijazen mlad moški in mi ljubeznivo razkazal džamijo in njene spodnje prostore, v kateri se nahaja obredna umivalnica. Ob kazanju obreda umivanja rok, obraza, glave in na koncu še nog mi je zaupal, da se umivanje začne vedno najprej z desno roko in desno nogo. Na moje vprašanje, če je takšen postopek edino pravilen, tudi če bi bil levičar, je mladi mož odgovoril, da je desna stran v tem primeru edina prava stran.

V krščanskem pojmovanju levega in desnega ima »desno« prav tako pozitivno konotacijo. Ker ima »desno« pozitivno, ima po sami logiki njen protipol »levo« negativno.

Podatek, da sta politična levica in desnica nastali v prostoru krščanske Evrope 19. stoletja, je pomemben, saj ima duh določenega kulturnega prostora in časa zelo močan vpliv na predstave o simbolnem pomenu določenih besednih form.

Za ilustracijo krščanske pozitivne desnice in negativne levice bom navedel nekaj citatov iz Svetega pisma, v katerem naj bi bila zapisana Resnica. Ta knjiga govori o pozitivni desnici in negativni levici (tako v stari kot v novi zavezi), zato ni čudno, da se je takšno dojemanje preneslo tudi na celotni kulturni svet, ki ga je krščanska vera v pretežni meri obvladovala in nenazadnje tudi pomagala ustvariti. »V Svetem pismu je veliko navedb (preko sto) v korist desne in desničarjev. Precej je tudi takšnih, ki govorijo proti levi. Le zelo redki so odlomki, kjer bi bila leva povsem izenačena z desno, ali pa bi bila celo preferirana« (Boroša 1998: 22).

Konec Markovega evangelija (nova zaveza) govori o Jezusovem odhodu v raj, kjer sede na desnico Očeta. »Potem, ko je Gospod Jezus govoril z njimi [njegovimi učenci op.m.č.] je bil vzet v nebo in sedel na Božjo desnico« (Mr 16, 19).

V Matejevem evangeliju v poglavju o poslednji sodbi, ko Jezus loči dobre od zlih, zveličane od pogubljenih, je verjetno najbolj jasna in znana razdelitev med »pogubljeno« levico in »zveličavno« desnico v Svetem pismu (nova zaveza). »Ko pride sin človekov v svoji slavi in vsi angeli z njim, takrat bo sedel na prestol svojega veličanstva. Pred njim se bodo zbrali vsi narodi in ločil bo ene od drugih, kakor pastir loči ovce od ovnov. Ovce bo postavil na svojo desnico, ovne pa na levico. Tedaj bo kralj rekel tistim, ki bodo na desnici: Pridite, blagoslovljeni mojega Očeta! Prejmite v posest kraljestvo, ki vam je pripravljeno od začetka sveta!« (Mt 25, 31-35). »Tedaj poreče tudi tistim, ki bodo na levici: Proč izpred mene, prekleti, v večni ogenj, ki je pripravljen hudiču in njegovim angelom!« (Mt 25, 41-42).

Tudi v psalmih Svetega pisma (stara zaveza) zasledimo opevanje Gospodove desnice:

*Vedno postavljam predse gospoda,
ker je na moji desnici ne bom omahnil (Ps 16, 8).*

*Daješ mi spoznati pot življenja,
polnost veselja je pred tvojim obličjem,
večne radosti na tvoji desnici (Ps 16, 11).*

Kljub viru nekoliko dvomljivega slovesa, pa se mi zdi pomembno omeniti, da Brown v svoji uspešnici *Da Vincijeva šifra* (2004) omenja, da imata levo in desno v nekaterih predkrščanskih, »poganskih« verovanjih poseben pomen, saj levo označuje žensko načelo, desno pa moško. »V zgodovini imata koncepta moškega in ženske dodeljeni strani, leva je ženska, desna je moška« (Brown 2004: 126). V teh verovanjih sta bila leva in desna stran enakovredni in sta se med seboj dopolnjevali v celoto, kakor moški dopolnjuje žensko in ženska dopolnjuje moškega. Starodavna simbola moškega (meča – penisa) in ženske (kelih – maternica) (glej Brown 2004: 248-249) se skupaj združita v popoln pravokotnik, kvadrat .

3.1.3 Jeziki

»V Franciji in Italiji sta besedi za 'levo', gauche in sinistra, dobili negativen ton, besede, povezane z 'desnico', pa pravičnost, pravilnost in spretnost. Še danes radikalna mnenja veljajo za levičarska, neracionalne ureja leva stran možganov in vse, kar je zlo, je sinister⁸, levo« (Brown 2004: 132).

Zelo zanimivo je, da podobna stališča o simboliki krščanske pozitivne desnice in negativne levice najdemo tudi v jezikih največjih evropskih narodov, ki so nastali na

⁸ »Sinistra« je beseda latinskega izvora in pomeni levica. V angleškem jeziku se beseda »sinister« poleg svojega izvirnega pomena (levi, kdor je na levi strani) uporablja predvsem kot beseda z negativnim pomenom (izgubonosni, usoden, znaneč nesrečo, zlovešč; zloben, nenaklonjen, nemil, neugoden).

krščanski kulturni osnovi. Krščanska simbolika levice in desnice je v času vzpona liberalizma postala manj prepoznavna, vendar je še kako zakoreninjena v simboličnem pomenu besed in fraz (krščanskih) jezikov, ki označujejo levico ali desnico, ali pa imajo zelo podoben koren besede.

Za vrednostni pomen levice in desnice v jezikih seveda ne krivim zgolj krščanske kulture, oziroma »dobre« desnice in »zle« levice, kot izhaja iz Svetega pisma. Potrebno je omeniti tudi dejstvo, da sta negativna levica in pozitivna desnica obstajali že v predkrščanskih jezikih. Po Latinsko-slovenskem slovarju beseda »sinister« pomeni: levo oziroma na levi, hkrati pa tudi levičen, neroden, okoren ter neugoden in zlovesč. Latinska beseda »dexter« pa poleg desnega pomeni še spreten, gibčen, srečen, ugoden in pravi (Bradač 1955).

Kitajski besedi za levico in desnico Jing in Jang, pa sta za razliko od omenjenega črno-belega vrednotenja levice in desnice v evropskih jezikih, povsem enakovredna pojma. Kljub svojskosti Jing vrednostno ne preseže Janga, skupaj se v znanem simbolu združita v eno skupno celoto. Oba sta dela enega telesa, brez enega ali drugega ni popolne celote (Boroša 1998: 25).

Poleg preučevanja besed »levo« in »desno« v slovenskem jeziku se bom osredotočil še na tri večje jezike v Zahodnem svetu (nemščino, italijanščino in angleščino), ne pa tudi na preučevanje pomenov levice in desnice v francoskem jeziku. Naj samo omenim, da je vrednotenje obeh besed v francoščini podobno kot v ostalih jezikih. »Gauche« poleg pomena »levi« pomeni še neroden, nespreten, kriv. »Gaucherie« pa nerodnost in nespretnost. Nasprotno pa beseda »droit« poleg »desni« pomeni še pravi, pravičen in pravica. »Droiture« pa poštenost, pravičnost in iskrenost (glej Pretnar, Kotnik: 1960).

3.1.3.1 Nemščina

V tabeli (Tabela 1) so prikazani izrazi ali fraze, ki izhajajo iz nemške besede za levo (links) in desno (rechts). Poleg izraza ali fraze so zapisani tudi slovenski prevodi.

Tabela 1: Izraza levo in desno v nemškem jeziku

Levo (Links)		Desno (Rechts)	
izraz ali fraza	prevod	izraz ali fraza	prevod
<i>links</i>	levo, na levi	<i>rechts</i>	desno, na desni
<i>links machen</i>	zmešati, spraviti v nered	<i>Recht</i>	pravo, zakon, pravica
<i>links liegenlassen</i>	prezreti	<i>rechtschaffen</i>	pošteno
<i>linksgestrickt</i>	(figurat.) homoseksualen	<i>Rechtsgesinnung</i>	prepričanje, kaj je prav

(vir: Debenjak: Veliki nemško slovenski slovar)

Kot je razvidno iz Tabele 1, »rechts« po nemško pomeni desno, toda če vzamemo samo zadnjo črko »s«, dobimo besedo »Recht«, ki pomeni pravo, zakon, pravica. Kar je pravično, je desno, »recht«. Kar je levo, je neurejeno, zmešano, »links«.

Kot v krščanski simboliki je tudi v nemškem jeziku moč zaznati negativno konotacijo levice in pozitivno konotacijo desnice.

3.1.3.2 Italijanščina

Tabela 2: Izraza levo in desno v italijanskem jeziku

Levo (sinistra)		Desno (destra)	
izraz ali fraza	prevod	izraz ali fraza	prevod
<i>sinistra</i>	<i>levo</i>	<i>destra</i>	desno
<i>sinistrare</i>	poškodovati, prizadeti (z nesrečo)	<i>destramente</i>	spretno, okretno
<i>sinistramente</i>	neugodno	<i>porgere la destra</i>	(preneseno) pomagati
<i>sinistro</i>	levičar (politika) nasproten, sovražen hudoben, zloben,	<i>destro di mano</i>	spretne roke

(vir: Šlenc: Veliki italijansko slovenski slovar)

Simbolika nemškega in italijanskega jezika glede konotacije leve in desne je zelo podobna. Levo, »sinistra«, je neugodno, sovražno. Desno, »destra« je spretno, okretno.

3.1.3.3 Angleščina

Za primerjavo sem raziskal še pomene levega (left) in desnega (right) v najbolj razširjenem svetovnem jeziku, angleščini (glej Tabela 3).

Tabela 3: Izraza levo in desno v angleškem jeziku

Levo (left)		Desno (right)	
izraz ali fraza	izraz ali fraza	izraz ali fraza	prevod
<i>left</i>	levi, levičarski, levica	<i>right</i>	pravica, pravo, desnica
<i>over the left (shoulder)</i>	neodkritosrčno (govoriti)	<i>to be in the right</i>	imeti prav
<i>marry with the left hand</i>	skleniti morganatični zakon	<i>righten</i>	spraviti v red, izboljšati
<i>left-handed</i>	dvomljiv, neroden, zlovešč	<i>righteousness</i>	pravičnost, poštenost

(vir: Grad: Veliki angleško slovenski slovar)

Pomeni levega in desnega v angleščini so najbolj podobni pomenom v nemščini. V obeh jezikih beseda desno (right/rechts) pomeni pravico in pravo, s to razliko, da je v nemškem jeziku k temu pomenu dodana črka »s«, v angleškem pa v osnovi »right« pomeni pravico, pravo. Levo, »left« je dvomljivo, zlovešče. Desno, »right« je pravica, poštenost.

3.1.3.4 Slovenščina

Zanimalo me je, če tudi naš jezik vsebuje podobne pomene o negativni levici in pozitivni desnici, kot jih vsebujejo že omenjeni večji evropski jeziki (glej Tabela 4).

Tabela 4: Izraza levo in desno v slovenskem jeziku

Levo		Desno	
izraz ali fraza	prevod	izraz ali fraza	prevod
<i>levi otroci</i>	nezakonski otroci;	<i>desna roka</i>	nepogrešljiv, najožji sodelavec
<i>gleda kot levi razbojnik (na križu)</i>	grdo, hudobno		
<i>leva žena</i>	ženska, ki ima spolno razmerje s poročenim moškim		
<i>delo opravlja z levo roko</i>	ne temeljito, površno		
<i>levi</i>	politično progresiven, napreden	<i>desni</i>	politično konservativen, nazadnjaški

(vir: Več avtorjev: Slovar slovenskega knjižnega jezika)

V slovenskem jeziku je večinoma opaziti podobne pomene in izpeljave levega in desnega kot v nemščini, italijanščini in angleščini. Posebej je zanimiva omenjena fraza, da nekdo gleda kot levi razbojnik (na križu), kar neposredno kaže na izvor krščanske simbolike levega⁹ Tak, ki gleda kot omenjeni levi razbojnik gleda torej hudobno in grdo.

⁹ O Kristusovi smrti na križu uradno govorijo vsi štirje evangeliji (Matejev, Markov, Lukov in Janezov). Vsi evangelisti omenjajo, da sta bila s Kristusom križana še dva razbojnika. Evangeliji o tem dogodku poročajo podobno kot Matejev evangelij: »Takrat so z njim vred križali dva razbojnika, enega na desni drugega na levik« (Mt 27,38). Toda o sramotanju Jezusa s strani obeh »razbojnikov« si evangeliji niso edini. Matejev in Markov evangelij poročata, da sta ga sramotila oba, ki sta bila z njim križana. Lukov evangelij govori o tem, da ga je sramotil samo en. »Eden od hudodelcev, ki sta visela na križu, se mu je rogal in govoril: »Ali nisi ti Mesija? Reši sebe in naju!« (Lk 23,39) Drugi pa mu je rekel »Jezus, spomni se me, ko prideš v svoje kraljestvo« (Lk 23,42). Janezov evangelij pa sploh ne omenja tega, da bi ga razbojnika sramotila. Okrog ocene razbojnikov si evangeliji torej niso popolnoma edini, vendar noben ne omenja, kateri razbojnik je bil na levi in kateri na desni. Zato je še toliko bolj zanimivo, da je ljudstvo »hudobnega« razbojnika posadilo na levo, »dobrega« pa na desno.

Ko sem preučeval besede, ki so sorodne z besedami levica in desnica, sem v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) med drugim naletel tudi na politični opis besed »levi« in »desni«. SSKJ levega opisuje kot tistega, ki je politično napreden, kot desnega pa tistega, ki je politično nazadnjaški. Takšna delitev, ki levico in desnico razdeli glede na naprednost in nenaprednost oziroma nazadnjaštvo, se mi zdi preveč nenatančna in poenostavljena. Levica in desnica v tem primeru nista označeni vrednostno nevtralnno, saj pojem nazadnjaški zagotovo nima enakega vrednostnega pomena kot pojem napreden oziroma progresiven.

Kljub temu, da je podobne pavšalne opredelitve možno najti tudi v drugih tujih slovarjih, se mi zdi smiselno odgovoriti na vprašanje, zakaj se je takšna pavšalna opredelitev levega in desnega znašla tudi v omenjenem slovarju. Menim da tudi zaradi tega, ker sta slovenski jezik ter zavest Slovencev v petdesetletni vladavini socialističnega sistema sprejela tudi nekatere opredelitve, ki jih je takšen režim načrtno ustvarjal. V socializmu je bila levica označena izrazito pozitivno in se je resnično enačila s »progresivnostjo«, desnica pa je bila »mračna« oziroma »nazadnjaška«.

3.2 Rojstvo politične levice in desnice

»Za to, da sta v diadnem gledanju na politiko oba konca diade dobila ime 'desnica' in 'levica', je krivo zgolj slučajno dejstvo. Kot je dobro znano, ima raba teh dveh izrazov korenine v francoski revoluciji, vsaj kar zadeva notranjo politiko. Gre za kar najbolj banalno prostorsko metaforo, katere izvor je povsem slučajen in katere naloga je bila le v tem, da je pred dvema stoletjema dala ime trajni – trajna pa je bila, ker je bila bistvena – dihotomni sestavi političnega vesolja. Ime se lahko spremeni. Toda bistveno in izvirno dihotomna struktura političnega vesolja ostaja« (Bobbio 1995: 62).

V uvodu sem zapisal, da se politična levica in desnica pojavita šele v obdobju francoske revolucije (1789) oziroma v letih, ki so temu velikemu zgodovinskemu dogodku sledila.

Pred septembrom 1789 je bila [diada op.m.č.] neznana in jo je zaslediti šele v dvajsetih letih 19. stoletja. Pred tem so bile prisotne druge prostorske metafore v ikonografiji političnega prostora: predvsem vertikalnost, ki je označevala hierarhijo in koncentričnost, kot recimo 'Sončni kralj'. Percepcija politike kot lateralno organiziran konflikt med silami, ki si nasprotujejo in so med seboj razdeljene na levi in desni segment, je (naključno) odkrita v določenem času in kraju in ima svojo zgodovino, ki v principu lahko in morda bo oziroma bi morala priti do svojega konca (Lukes 2003: 606).

Kljub temu, da skoraj vsi avtorji omenjajo francosko revolucijo kot prelomno točko nastanka levice in desnice, pa je o tem, kdaj točno sta levica in desnica nastali, veliko nasprotujočih si razlag:

1. »Tipična razlaga pravi, da je oblika dvorane, v kateri se je sestajal revolucijski parlament, določala grupiranje njegovih članov. Politične pozicije so se identificirale z arhitekturnim prostorom. [...] Jakobinci so se v polkrožnih klopeh, v dvorani, oblikovani po podobi rimskega gledališča, namestili levo od predsednikovega sedeža, žirondisti desno« (Mastnak 2004: 59). Tako naj bi se v revolucijskem parlamentu politično veselje ločilo na dve nasprotujoči si strani, ki sta v rabi še danes, na levico in desnico.

2. Naslednja razlaga, ki bi jo lahko imenovali tudi historična razlaga, govori o tem, da se je delitev v francoski revoluciji pojavila že pred revolucijskim parlamentom in tako zavrača razlago, dano v prvi točki kot »faktografsko nenatančno« (glej Mastnak 2004: 60). Delitev se je »pojaviła že prej, v konstituenti, oziroma natančneje na zasedanju državnih stanov leta 1789, na katerem se je tretji stan razglasil za ustavodajno

skupščino in na katerem je plemstvo sedelo levo, tretji stan pa desno od kraljevega mesta« (Mastnak 2004: 59).

3. Tretja razlaga označuje splošno razširjeno prepričanje o rojstvu diade (tipično razlago) kot »ne dovolj točno«. Steven Lukes v svojem članku *Velika dihonomija dvajsetega stoletja* (2003) sicer piše, da so se poslanci v legislaturi prostorsko razdelili na dve strani glede vprašanja, kdo je za suspenzivni veto kralja, vendar rojstvo levice in desnice v obdobju francoske revolucije zavrača kot »zmoten začetek«. »Kljub temu, da je [francoska revolucija op.m.č.] ločevala nasprotne politične grupacije, [...], je bila prevladujoča preokupacija tega obdobja izničiti vse politične delitve« (Lukes 2003: 606). Zato Lukes »pravo rojstvo« diade umešča v čas »restavracije francoske monarhije, ki sledi padcu Napoleona, in še posebno v čas parlamentarnega obdobja od leta 1819-20, ko je diada vstopila v »običajen postopek v koherentni in regularni formi« (Gauchet 1997 v Lukes 2003: 606).

Ob koncu dvajsetih let 19. stoletja sta bili levica in desnica že dovolj razširjeni, da sta lahko označevali več kot polovico političnega prostora v Franciji, vendar je šele z uveljavitvijo splošne volilne pravice za moške leta 1848 diada levo/desno postala splošna množična politična oznaka. Šele v tem času je levo in desno preraslo prostorsko topografijo parlamentarne dvorane in postalo »kategorija politične identitete, ki se hitro razširi po parlamentarnih sistemih po svetu« (Lukes 2003: 606).

Če ocenim in poizkušam ovrednotiti razlage o nastanku politične levice in desnice, lahko sklenem, da imajo prav tako tisti, ki zagovarjajo rojstvo diade v francoski revoluciji, kot tudi tisti, ki zagovarjajo stališče, da se je diada razvila šele v obdobjih, ki so sledili tej veliki revoluciji.

Revolucionarno leto 1789, ki je spremenilo tok zahodne civilizacije, je bilo ključno za oblikovanje terena, na katerem se je ustvarila in razvila diada. Potrebno je poudariti zgodovinsko dejstvo, »da je delitev na levico in desnico (ali natančneje na levo in desno stran) med udeleženci v tistem dogajanju in med poročevalci o njem igrala vlogo, naj so jo zagovarjali ali ji nasprotovali, jo jemali resno ali ironizirali« (Mastnak 2004: 62).

Ključna pa so bila tudi prelomna leta po revoluciji, ki so dejansko ustvarila levico in desnico. Brez francoske revolucije in brez let, ki so sledila, ne bi bilo takšnega političnega prostora, kot ga poznamo danes. V letih francoske revolucije oziroma v vrenju pred tem, sta nastali leva in desna stran politike. V letih, ki so sledila, pa sta se rodili politična levica in desnica.

4. DILEME POLITIČNE LEVICE IN DESNICE DANES

V sledečem poglavju bom obravnaval nekaj najpomembnejših dilem politične levice in desnice, ki so po padcu berlinskega zidu ponovno postale prepoznavnejše.

Najpomembnejša dilema je zanikanje samega obstoja diade, saj po mnenju mnogih v postmodernem svetu novih dilem diada ni več smiselna. Pojavlja se vse večja sredina, ki v očeh nekaterih s svojo velikostjo na nek način nehote zastira jasen pogled na razlike med levico in desnico. Na koncu poglavja se bom še enkrat bolj poglobljeno vrnil k preučevanju konotacije levice in desnice, torej k problemu, ki se je odprl ob raziskovanju simbolnega izvora levice in desnice (glej poglavje 3.1).

V tem poglavju bom vse te naštete dileme podrobneje preučil in jih podvrgel kritični presoji.

4.1 Konec levice in desnice v politiki

»Ko me kdo vpraša, če je delitev med strankami desnice in strankami levice, med človekom desnice in človekom levice, še vedno smiselna, je prva ideja, ki se mi utrne, da človek, ki sprašuje to vprašanje, prav gotovo ni človek levice« (Beau de Lomenie 1931 v Lukes 2003: 603; podobno tudi navaja Giddens 2000: 46).

O koncu levice in desnice v politiki se je govorilo že v tridesetih letih prejšnjega stoletja (glej zgornji citat), kar pomen naraščajočih govoric o koncu diade danes zagotovo zmanjšuje. Dejstvo je, da se je skozi skoraj dvestoletno zgodovino politične levice in desnice pojavilo veliko število govoric o njenem koncu. Te trditve o nesmiselnosti delitve politike na levico in desnico bi v splošnem lahko razdelil na tri kategorije (kot jih je na kratko opisal tudi Bobbio (1995: 43)):

1. **Neustreznost delitve:** ker ideologij ni več, delitev na levico in desnico nima več nobenega smisla.

2. **Nepopolnost delitve:** delitev na dva pola je nepopolna, saj obstaja še več drugih polov; recimo politična sredina, leva sredina, desna sredina, ipd.
3. **Anahronističnost delitve:** svet je danes spremenjen in delitev ni več primerna, saj so nastopila nova vprašanja, gibanja in problemi.

Argumente o nesmiselnosti delitve politike na levico in desnico v treh točkah zavračam:

1. Ideologije so še in vedno bodo. Zgodovine ni konec in trenutne premoči ene strani bo prej ali slej konec. Človeška narava je takšna, da v določenem trenutku navadno menimo, da bo nek trend večen, ker se nam tak v tem trenutku tudi kaže (glej 1. poglavje citat F. Fukuyame). Toda kmalu ugotovimo, da takšnega stanja ni več. »Zgodovine ni konec. Niti nismo prispeli v čudovito deželo tehnéja, ki so jo obljubili futurologisti. Propad državnega komunizma ljudi ni izročil varnemu demokratičnemu raju. Preteklost, bratomornost in stalna zlobna razprtija še vedno krožijo nad našim obzorjem (Barber 1996: 3).
2. Politična sredina ne ukinja bazične delitve na levico in desnico. Če ne bi bilo osnovnih delitev na levo in desno, tudi sredine ne bi bilo. Tudi dejstvo, da obstaja več levic in več desnic ne ukinja bazične delitve na levico in desnico, ampak jo samo potrjuje.
3. Večino novih vprašanj, gibanj in problemov so obstoječe stranke sprejele medse (tako tiste na levi kot na desni), v svoje programe (npr. primer zelene politike). Ko se neko gibanje, ideja ali problem pojavi, seveda potrebuje nekaj časa, da ga sistem vključi, s čimer pa se omenjeni sistem tudi spremeni. Levica in desnica se spreminjata. Da se to zgodi s časovnim zamikom, ko se neko novo vprašanje, gibanje ali problem pojavi, še ne pomeni, da delitev na levico in desnico ni smiselna.

Dejstvo je tudi, da je diada vse govorice o koncu levice in desnice v politiki preživela in živi še danes, tako v zavesti ljudi kot na naslovnih straneh dnevnih časopisov. »Kdor bi se lotil branja časnikov zato, da bi ugotovil, kolikokrat se besedici 'desnica'

in 'levica' pojavljata že samo v naslovih, bi si izbral zelo bogat plen« (Bobbio 1995: 16). »Najboljša zavrnitev teh oporečnikov tiči v dejstvu, da ostaja diada tudi po padcu berlinskega zidu v središču političnega razpravljanja. In to še bolj kot kdajkoli doslej« (Bobbio 1995: 15). Aktualnost in obstoj diade se kaže tudi v tem, da se izraz »ne uporablja več zgolj v političnem pogovoru, marveč [...seže] pogosto celo na karikiran način na najbolj različna področja človekovega udejstvovanja (Bobbio 1995: 16).

Ko preučujemo argumente o koncu politične levice in desnice, se moramo vprašati, zakaj se je v zadnjih petnajstih letih, po propadu železne zaves, ponovno pojavil večji dvom o smiselnosti razdelitve političnega prostora na levico in na desnico. Menim, da sta za povečano število takšnih trditev »kriva« dva glavna nadsistemska razloga:

1. Množični razpad komunističnih in socialističnih sistemov je povzročil začasen šok politične levice.

S tem, ko je socializem kot teorija vodenja gospodarstva propadel, je vsaj za neko dogledno obdobje odpadla tudi ena od glavnih ločnic med levico in desnico. Marksistična levica je hotela kapitalizem odpraviti in ga nadomestiti z drugačnim sistemom. Mnogi socialni demokrati so verjeli, da je kapitalizem možno in nujno spreminjati v naprednem smislu ter da bo tako izgubil večino svojih glavnih značilnosti. Zdaj za kapitalizem nihče nima več nobenih alternativ – ostajajo samo še različni pogledi na to, do kakšne mere in na kakšen način je mogoče kapitalizem držati na vajetih in ga usmerjati. Te razlike so sicer pomembne, vendar pa so neprimerno manjše, kot so bila nekdanja temeljna nesoglasja (Giddens 2000: 51).

Politična desnica je dobila nov zagon, saj je komunizmu najbolj nasprotovala. Desnica je zmagala. Sledil je vzpon desnice v večjih evropskih državah. V prid takšnemu gibanju levice in desnice, ki je vse od časa nastanka politične levice in desnice vedno obstajalo, pa naj bo to na ravni določene države ali na

globalni ravni, bi rad navedel primer gibanja levice in desnice na primeru Italije. »V italijanski zgodovini po združitvi je prevladi desnice sledila prevlada levice. Vendar prevlada ne pomeni izločitve drugega. Tako v primeru prevlade desnice nad levico kot tudi v nasprotnem primeru sta oba dela še nadalje obstajala sočasno in vsak od njiju je razlog za obstoj črpal iz obstoja drugega, tudi takrat, ko se je eden na političnem prizorišču povzpел višje in je drugi zdrsnil navzdol« (Bobbio 1995: 44).

Levica se je morala takšnemu stanju prilagoditi in se še enkrat prilagoditi tržnemu sistemu, ki pa v svojem jedru bazira na neenakosti¹⁰. Levica se je morala pomakniti še bolj na sredino.

2. Levica in desnica sta se v »lovu« za vse večji delež pogače volilne baze pomaknili v sredino. Tako se začne delitev na leve in desne centre. Omenjeni večinski pomik v sredino ima za posledico odrekanje temeljnih postulatov nekdanje levice in nekdanje desnice, kar povzroči določeno začasno neprepoznavnost obeh diad. Ta premik se zgodi zaradi spremenjenih okoliščin v svetu, kar je tudi posledica razpada železne zavese in splošnih gibanj v svetu, širjenja volilne pravice, razmaha večje hitrosti informacij in posledičnega večjega potenciala obveščенosti ljudi o dogajanjih v svetu in znotraj države¹¹, oziroma z eno besedo globalizacije. »Globalizacija je skupaj z razpadom komunizma spremenila podobo levice in desnice« (Giddens 2000: 49).

Ob tem bi omenil še enega pomembnejših znotrajsistemskih razlogov, saj je v nekaterih državah zaradi volilnega sistema razlika med levico in desnico še bolj nejasna. Različni volilni sistemi imajo različen vpliv na razdelitev političnega prostora. V grobem ločimo dve družini volilnih sistemov: proporcionalnega in

¹⁰ Več o levici in enakosti ter desnici in neenakosti oziroma različnosti bom spregovoril v poglavju 5.2.1.

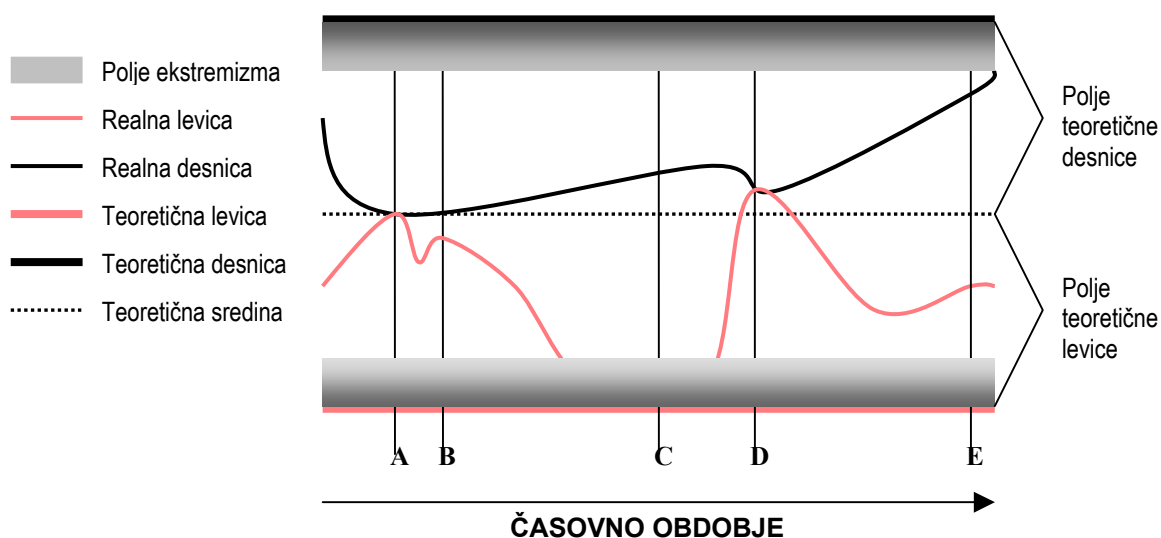
¹¹ O potencialu govorim zato, ker o tem, ali današnji množični mediji, ki nastopajo predvsem v službi oglaševalcev oziroma lastnikov, bolje informirajo kot mediji nekoč, ne mislim odpirati razprave. Vprašljivo je, ali imamo danes bolj informirano javnost kot nekoč. Dejstvo pa je, da potencial vsaj z razmahom interneta vsekakor obstaja.

večinskega, obstaja pa še veliko kombinacij med tema dvema skrajnostma. Proporcionalni volilni sistem ima za svojo posledico širši, multipolen politični prostor. Pri njem več političnih opcij (strank) pride v parlament in jih posledično tudi več sodeluje v koalicijskih vladah. Večinski volilni sistem je v večini primerov duopolen, saj v političnem prostoru nastopata dve veliki nasprotujoči opciji. Politični prostor je tako bolj jasen. Razlike med dvema opcijama so očitnejše kot v sistemu, kjer nastopa deset različnih opcij. Posledično je v prostoru z večinskim volilnim sistemom lažje razmejiti ločnico med politično levico in desnico. Zato so se na primer v Veliki Britaniji in Nemčiji, kjer imajo večinski ali kombiniran volilni sistem, avtorji manj spraševali o smiselnosti delitve na levico in desnico, kot so se to v Italiji, ki je še do nedavnega imela proporcionalni volilni sistem (glej Bobbio 1995: 60-61).

Do povečanega dvoma o obstoju levice in desnice torej pride, ko se levica in desnica v določenem času zaradi določenih znotraj ali zunaj sistemskih družbenih razmerij približata do te mere, da razlika med njima ni več prepoznavna. Takšno stanje je prikazano na sliki 1, pod točkami A, B in D. Slika, ki predstavlja politični prostor, je seveda skrajno poenostavljena in ne odraža realnih zgodovinskih obdobj. V realnosti je seveda potrebno govoriti o levicah in desnicah, saj linija realne levice oziroma desnice prikazuje zgolj fiktivno aritmetično povprečje vseh levic in desnic.

V časovnih obdobjih C in E je razlika med levico in desnico dovolj očitna. V takih trenutkih se le malo ljudi sprašuje o smiselnosti delitve političnega prostora na levico in na desnico. V realnosti je lahko celo možno, da tako realna levica kot realna desnica (glej Slika 1) nastopita v polju teoretične levice ali desnice (glej točko na premici D). To pa je možno zgolj za kratek čas, dokler se realnost (praksa) ne uskladi s teorijo.

Slika 1: Gibanje politične levice in desnice v času (glede na sredino)

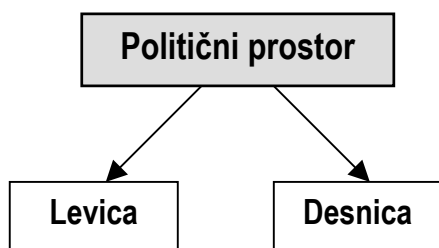

Danes, po koncu blokovske delitve sveta, je debata o smiselnosti delitve političnega prostora na levo in desno precej manj živa, kot je bila še pred desetimi leti. Stanje je razumljivo, saj je od padca železne zavese in posledično t.i. »krize levice« minilo že kar nekaj časa. Ponovno se vzpostavlja pozicija izrazitejših dveh polov. Debata o smiselnosti delitve političnega prostora se bo odprla in nadaljevala ponovno v spremenjenih družbenih okoliščinah.

4.2 Politična sredina

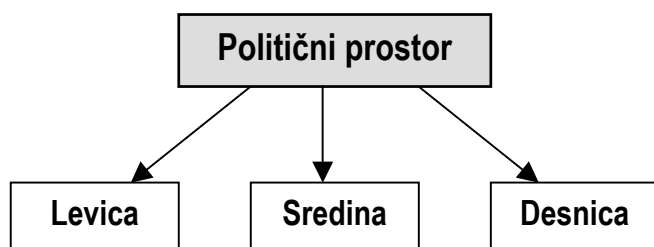
»Razlikovanje med desnico in levico tudi v vsakdanjem jeziku nikakor ne izključuje nastajanja neprekinjene črte, na kateri se med začetno levico in končno desnico ali, kar je isto, med začetno desnico in končno levico umeščajo vmesna stališča, ki med obema skrajnostma zasedajo osrednji prostor, ki nosi ime 'sredina'« (Bobbio 1995: 36-37).

Politični prostor se že okrog dvesto let deli na levico in desnico (glej slika 2), toda med levico in desnico se je skozi celotno zgodovino teh dveh pojmov v politiki velikokrat umeščalo še tretji prostor, sredino (glej Slika 3).

Slika 2

Kot sem že omenil v prejšnjem poglavju (4.1), se je polje sredinskega političnega prostora v zadnjih desetletjih tako razmahnilo, da se je pojavilo veliko število trditev o nesmiselnosti delitve na levo in desno. Toda razmah sredine v ničemer ne spodkopava delitve na levico in desnico; »med belim in črnim je lahko sivo; med dnevom in nočjo je mrak. Vendar pa sivina v ničemer ne zmanjšuje razlike med belim in črnim, kot tudi ne mrak razlike med nočjo in dnevom« (Bobbio 1995: 37).

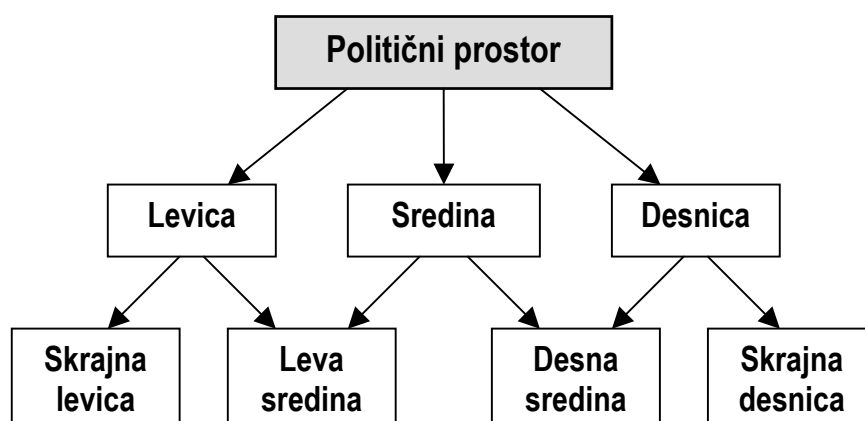

Slika 3

Ugotovil sem, da v razčlenjevanju političnega prostora najprej omenjam diado, posledično pa še triado, kar pa v ničemer ne zmanjšuje osnovne diadične razdelitve. Triada je samo posledica in nadgradnja diadičnega sistema razdelitve politike.

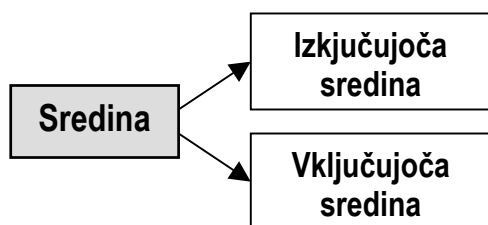
Toda, ko se enkrat podre »prva domina« nadgradenj, lahko triadični sistem razdelim v tetrado (skrajna levica, leva in desna sredina ter skrajna desnica), pentado (skrajna levica, leva sredina, sredina, desna sredina in skrajna desnica), heptado (skrajna

levica, levica, leva sredina, sredina, desna sredina, desnica, skrajna desnica) in naprej v neskončnost (glej Slika 4). »Ker obstajata desnica in levica, obstaja tudi potreba po tretjem izrazu, sredini. Če pa obstaja sredina, je vsaka od stranskih strank plen radikalnih teženj, zaradi česar nastaja položaj, v katerem obstajata vsaj dve desnici, desna sredina in skrajna desnica, podobno pa obstajata tudi dve levici« (Gauchet v Bobbio 1995: 37).

Slika 4

Ko enkrat razdelimo politični prostor diadično, triadično ali pa »iksadično« in znotraj teh razdelitev uporabimo izraz sredina, ne vemo točno, kakšno sredino imamo s tem v mislih. Potrebno je torej definirati še sredino. Bobbio loči dve vrsti sredine, ki ju poimenuje »vključitev tretje možnosti« in »vključujoča tretja možnost«. Izraza, ki ju uporablja, sta precej nerodna in zapletena, zato sem ju nadomestil z »izključujočo sredino« in »vključujočo sredino« (glej slika 5), ohranila pa bosta vse ostale lastnosti sredin Bobbia.

Slika 5

Izključujoča sredina: Ne predstavlja ne elementov leve in desne. Predstavlja se kot nekaj popolnoma novega v političnem prostoru, ker z desno in levo nima nobene povezave. Po Bobbio »išče prostor med dvema nasprotnima stranema in ju s tem, ko se kot klin vrine med njiju ne odstrani, marveč ju oddalji in jima preprečuje, da bi se dotikali in med dotikanjem druga druge lotili« (Bobbio 1995: 38).

Vključujoča sredina: Predstavlja sintezo leve in desne. Hrani se iz leve in desne in poizkuša graditi novo kvaliteto (primer: socialni liberalizem) Po Bobbio se nagiba »k temu, da bi preseгла obe nasprotujoči strani ter ju zajela v višjo sintezo in ju zatorej kot takšni izničila: da bi, povedano drugače, naredila iz njiju namesto dveh totalitet, od katerih ena izključuje drugo in ki podobno kot prednja in zadnja stran medalje, nista vidni hkrati, dva dela ene celote, dialektično totaliteto« (Bobbio 1995: 39).

4.3 Vrednostni pomen politične leve in desne

»Ni moč zanikati dejstva, da je imel par desnica-levica v svojem izvirnem pomenu in še preden je postal metafora v političnem besednjaku enoznačno vrednostno konotacijo v tem pomenu, da je bil eden od obeh izrazov, desnica, vedno pozitiven, in drugi, levica, vedno negativen in da je ta enosmernost v največji meri ostala sestavina metaforične rabe para, začevši z verskim izražanjem, kjer so dobri posajeni na desno, grdi pa na levo Očeta« (Bobbio 1995: 69).

Kot sem ugotovil v poglavju 3.1, ko sem preučeval simbolni izvor leve in desne, imata besedi »levica« in »desnica«, če izhajamo iz narave, vere in jezikov, negativno vrednostno konotacijo. Bobbio v citiranem besedilu pritrjuje ugotovitvam danih v omenjenem poglavju, vendar pa v »isti sapi« pove, da ta dejstva znotraj političnega vesolja niso pomembna. Bobbio omenjeni citat nadaljuje s tem, da ta »enoznačnost ne velja za politični besednjak, kjer lahko tako desnica kot levica predstavljata pozitivno oziroma ustrezno negativno plat soočenja. V političnem besednjaku so lahko dobri

oziroma zli tako na desnici kot tudi na levici. Odvisno je pač od tega, s katere strani prihaja sodba« (Bobbio 1995: 69). Tudi Lukes govori o enakovrednosti obeh delov para, levici in desnici. »Levica in desnica sta 'representations collectives', ki poosebljata načelo parnosti, ki imata v reprezentativni demokraciji obe enakovredni položaji« (Lukes 2003: 608).

V nasprotju z Bobbijeve tezami trdim, da stoletno povzdigovanje »desnice«, ki izhaja iz narave, religije in jezika, vpliva tudi na politično pojmovanje levega in desnega; kljub temu, da je edina skupna točka vseh treh levic ali desnic s politično levico ali desnico zgolj enako ime, ki izhaja iz prostorske postavitve. Enaka beseda, ki je uporabljena v več različnih pomenih, navadno obdrži svoj vrednostni pomen.

Sodba tistih, ki so sedeli na levici ob samem nastanku politične leve in desne v letu 1789, je bila bolj ali manj negativna, saj so nasprotovali kralju, zato se jih je imenovalo leve, kar je že takrat imelo negativni prizvok. Res je, da je kasneje tudi levica dobila svoj pozitiven prizvok, predvsem znotraj komunističnih sistemov, vendar je bila v zahodnih sistemih največkrat desnica tista, ki je bila pozitivna.

Svoje argumente bi rad podkrepil s podatki o trajanju mandata demokratičnih izvršilnih oblasti, ki se izdajajo za leve oziroma desne, po letu 1900 in vse do danes, z izjemo Nemčije (v pretežni meri še NDR oziroma Zahodne Nemčije) in Italije, za kateri sem vzel podatke po drugi svetovni vojni. Za reprezentativne primere zahodnih sistemov sem vzel vladavino prvih ministrov Velike Britanije, vladavine predsednikov ZDA in že omenjene vladavine nemških kanclerjev in predsednikov vlad Italije.

Po obdelavi podatkov je bilo v Veliki Britaniji 47 let vladavine konservativne stranke, 27 let je bilo vladavine Laburistov in 16 let vladavine Liberalcev¹². Koalicijske vlade,

¹² Britanske Laburiste in Liberalce bi lahko združili pod zastavo leve, saj sta obe stranki v svojem času predstavljali nasprotje politiki desne konservativne stranke. Zgodovinsko gledano so v bolj ali manj dualnem britanskem političnem prostoru liberalce nadomestili laburisti. Če torej izhajamo iz dualne razdelitve političnega prostora, kjer obstajata ena stran in druga, ki si nasprotujeta, in če so konservativci desnica so ostali levica, bi torej skupna vladavina leve v Britaniji od leta 1900 do danes znašala 43 let (nasproti 47 let vladavine desne).

ki so jo v določenem zgodovinskem trenutku tvorili tako eni kot drugi, je bilo vsega 15 let¹³.

V ZDA je bilo od leta 1900 dalje 57 let vladavine republikanskih in 48 let vladavine demokratskih predsednikov¹⁴.

V Italiji je od leta 1945 vladavina desnice znašala skupno kar 49 let¹⁵, leвица pa je imela oblast v državi samo 10 let, 1 leto pa je bila prehodna vlada.

V Nemčiji je (od 1949) desnica imela kanclerja kar 36 let, leвица pa skupaj samo 20 let.

Tabela 5: Vladavina levice in desnice v odstotkih (%) v Veliki Britaniji, ZDA, Italiji in Nemčiji od leta 1900 naprej (oziroma Italija: 1946 in Nemčija: 1949)

	<i>Velika Britanija</i>	<i>ZDA</i>	<i>Italija</i>	<i>Nemčija</i>
LEVICA	48%	46%	17%	36%
DESNICA	52%	54%	83%	64%

Kot je razvidno v zgornji tabeli je v vseh državah od leta 1900 oziroma po drugi svetovni vojni, desnica vladala dlje kot leвица. Seveda pa to še ni dokaz, je zgolj nek pokazatelj, da je desnica v zavesti ljudi vrednostno nekoliko bolj pozitivna kot leвица. Obstaja torej povezava med mandatom in med vrednotenjem ene ali druge politične opcije (levice ali desnice). Daljši je torej mandat desne opcije (ali leve) bolj naj bi bila desnica (ali leвица) vrednotena pozitivno.

Potrebno pa je tudi omeniti, da je takšna premoč desnice v povojnih letih v Italiji in Nemčiji posledica dejstva, da sta obe državi na svojih vzhodnih mejah mejili na železno zaveso oziroma na komunistične države vzhodnega bloka. Temu je treba

¹³ Koalicijske vlade v Britaniji po letu 1900 so bile v glavnem v obdobju obeh vojn (vlada H. H. Asquitha (1915-1916) in obe vladi W. Churchilla (1940-1945, 1951-1955).

¹⁴ Moja predpostavka je, da so demokrati bolj na levi in republikanci bolj na desni, je lahko nekoliko sporna, saj imajo ZDA nekoliko drugačen politični sistem od Evropskega. Pri delitvi na levice in desnice je potrebno upoštevati tudi geografske elemente sever/jug. Znano je namreč, da je Republikanec iz severa ZDA navadno bolj levičaski kot Demokrat iz juga (in obratno).

¹⁵ Vladavina italijanske Krščanske demokracije (*Democrazia Cristiana*) je od slovitega De Gasperija od konca druge svetovne vojne trajala neprekinjeno kar 36 let (1945-1981).

dodati, da so zavezniške države s svojimi lovskami, tajnimi službami, imele še kako velik interes, da v državah, katerim se je močno zamajala demokratična kultura in ki so izgubile svoj ponos v porazu v drugi svetovni vojni ter ki so mejile na železno zaveso, ne zmaga levica, ki se je v teh deželah takrat spogledovala s partijami vzhodnega bloka.

Na vrednostno sodbo o levisi in desnici vplivajo trije faktorji:

1. Pri individualnem vrednotenju levice in desnice je seveda najpomembnejši dejavnik s katere strani prihaja ocenjevalec (to omenja tudi Bobbio v navedenem citatu na začetku tega poglavja). Je podpornik levice ali desnice? Ideali, ki jih sam podpiraš, so seveda vrednostno pozitivni, tisti, ki jim nasprotuješ, pa negativni. Tako je oznaka levičar za pristaša levice pohvala, za pristaša levice pa graja in obratno¹⁶.

2. Za splošno (kolektivno) vrednotenje, če ocenjujemo skupni seštevek vrednotenij vseh ljudi v neki družbi, je najpomembnejši zgodovinski trenutek, v katerem se neka družba nahaja oziroma obstoječa razmerja ideološko-politične moči (kot omenja Jambreč 1987). Je v vzponu oziroma na oblasti levica ali desnica?

Kot primer vrednostnega spreminjanja pomena levice in desnice skozi čas lahko navedem negativno podobo desnega v slovenskem prostoru in negativno podobo levega v italijanski javnosti, kot ga opisuje Bobbio (1995: 24):

Zgodilo se je, da desnica ni več v stanju, da bi se morala sramovati. Oklicati se za desničarja je bilo po osvoboditvi dejanje poguma ali celo kar nesramnosti. Dandanes bi skorajda dejali, da je dejanje poguma, če se kdo okliče za levičarja. Levici oporekajo in oporeka sama sebi. Levemu valu je sledil desni val. Še pred desetimi leti so levico ocenjevali kot pozitivno in desnico kot negativno: dandanes je prav narobe. Vrednostni pomen izrazov se je spremenil.

¹⁶ Bobbio osebno priznava, da je levičar in iskreno priznava, da je levisi vedno dajal pozitivno konotacijo. »Vedno sem se imel za človeka levice in sem zato izrazu »levica« vselej pripisoval pozitivno konotacijo in jo tudi zdaj, ko ima vedno več naprotnikov, izrazu »desnica« pa negativno konotacijo, čeprav je dandanes v veliki meri prevrednoten« (Bobbio 1995: 110).

Peter Jambreč je leta 1987 o desnici zapisal naslednje besede:

Izraz 'desnica' (tudi 'združena', 'meščanska' in podobno) funkcionira v našem prostoru in v obstoječih razmerjih ideološko-politične moči kot psotka, pomeni namreč zelo značilen primer nalepke, stigme, diskvalifikacije, ki je v funkciji grožnje nekemu, ki ni na 'liniji', kakor jo razume kak mogočni forum ali funkcionar. Označitev nekega človeka ali skupine, ali ideje itd. za pripadnika 'meščanske desnice' ni nič drugega kot 'mehčanje' javnega mnenja, nič drugega kot priprava in uvod v dejanski, fizični pregon; je torej grožnja vsemu in vsakemu, ki iz tega ali onega razloga ni vseh dominantni struji v politiki, pa ga je zato potrebno socialno osamiti, politično likvidirati ali, če to ne uspe, nevtralizirati¹⁷ (Jambreč 1987: 390).

Oba citata, tako Jambrečev iz leta 1987 kot tudi Bobbiev, ki je nastal deset let kasneje, govorita o spreminjanju vrednostnega pomena levice in desnice. Situacija je bolj ali manj razumljiva, saj na vsakih volitvah vedno zmaga tista politična opcija, ki jo podpira največ ljudi. Ti ljudje pa ustvarijo večinsko mnenje o svoji pozitivni izbiri in negativno o izbiri drugih. Zato se v določenih trenutkih lahko to mnenje tudi bolj ali manj radikalizira, odvisno od okoliščin. Splošno vrednotenje levice in desnice je torej posledica individualnega vrednotenja.

3. Ne smemo pa zanemariti tudi že omenjenega vrednotenja levice in desnice, ki izhaja iz narave, religije in jezika, ki posledično vpliva tudi na pozitivnejše sodbe o desnici in negativnejše o levici v politiki.

¹⁷ Stanje, kot ga opisuje Jambreč, se je po samostojnosti Slovenije (1991) začelo spreminjati. Slovenska javnost se je polarizirala na dva pola, ki sta sama sebe imenovala levi in desni. Oba pola pa sta imela podobno število privrženecv. Mogoče je pred nekaj leti v Sloveniji še veljalo, da je »levica« pozitivna in »desnica« negativna. Vendar to danes v veliki meri ne velja več, kar kaže tudi zmaga t.i. desnice (t.i. zato, ker se v to, ali je današnja t.i. desnica in t.i. levica res desna oziroma res leva, ne bom spuščal) na zadnjih parlamentarnih volitvah. Pričakujem, da bo v nekaj letih situacija postala ravno obratna in bo primerljiva s situacijo v Evropi. Desno bo »right« in levica bo njeno nasprotje.

Desnica ima v splošnem vrednostno prednost pred levico. Ni pa seveda nujno, da je v konkretnem zgodovinskem trenutku res tako. Najpomembnejši faktor pri vrednotenju politične levice in desnice je torej čas oziroma doba, v kateri se nahajamo.

5. DVA KONCEPTA LEVICE IN DESNICE

Dilema, ki je za vsakega raziskovalca politične levice in desnice osrednjega pomena, je vsekakor vprašanje, ali je danes v politiki delitev na levico in desnico sploh še smiselna (glej poglavje 4.1). Ko se na tak ali drugačen način odgovori, da delitev je smiselna, še vedno obstajata dva temeljna načina razumevanja levice in desnice. Ta dva temeljna načina razumevanja sem imenoval absolutni in relativni koncept levice in desnice, ki ju bomo v nadaljevanju poglavja podrobneje razdelali.

5.1 Absolutni koncept

Glavna značilnost absolutnega koncepta levice in desnice je v tem, da priznava obče merilo za razlikovanje med levico in desnico ne glede na čas ali prostor. Z drugimi besedami, obstaja vsaj ena skupna lastnost vseh levic ali desnic ne glede na to, kdaj v času so se pojavljale in ne glede na to, na katerem koncu zahodnega sveta so obstajale. Koncept politične razdelitve na levico in desnico je torej absoluten in zgodovinsko in časovno nespremenljiv.

Če svoja teoretična izhodišča konkretiziram, to pomeni, da je koncept prostorsko, časovno in navzkrižno absoluten.

ČASOVNO:

Levica (ali desnica) v Veliki Britaniji pred 80. leti ali pred 20. leti in levica (ali desnica) danes imata neke skupne lastnosti, neko rdečo nit, po čemer so si vse levice (ali desnice) podobne in prepoznavne. Nekateri kot to rdečo nit med levico in desnico včeraj in danes oziroma najpomembnejšo ločnico med levico in desnico omenjajo (že omenjeno) naprednost/konservativizem (navedeno v SSKJ, glej poglavje 3.1.3.4), spet drugi enakost in neenakost (Bobbio 1995) spet tretji nekaj popolnoma drugega.

PROSTORSKO:

Levica (ali desnica) danes v Nemčiji in v Sloveniji imata neke skupne lastnosti. Levica (ali desnica) pred 30. leti v Nemčiji in pred 30. leti v Veliki Britaniji sta prav tako imela skupne lastnosti.¹⁸

NAVZKRIŽNO:

Levica (ali desnica) v Veliki Britaniji ali Nemčiji pred 20. leti ima skupne lastnosti z levico (ali desnico) v Sloveniji danes.

5.2 Relativni koncept

»Bistvo politike je soočanje nasprotnih stališč in politik. Levo in desno sta dve strani istega telesa. Čeprav se tisto, kar 'je na levi', in tisto, kar 'je na desni', lahko spreminja, pa nič ne more biti na obeh straneh hkrati. Polarizacija je tista, ki ustvarja razlike med njima« (Giddens 2000: 46).

Relativni koncept je najbolje označil Bobbio, ko je povzemal Ravellijeva razmišljanja o levici in desnici (glej Bobbio 1995: 82-84).

»Oba koncepta, 'levica' in 'desnica', nista absolutna koncepta. Sta relativna koncepta. Nista vsebinska ali ontološka koncepta. Nista notranji 'immanentni' vrednoti političnega vesolja. Sta kraja v 'političnem prostoru'. Predstavljata določeno politično topologijo, ki nima nobenega opravka s politično ontologijo: 'nihče ni na desnici ali na levici v tistem pomenu besede, v katerem za nekoga rečemo, da je 'komunist', 'liberalec' ali 'katolik'. Povedano drugače, desnica in levica nista besedi, ki bi označevali enkrat za vselej določene vsebine. Označujeta lahko vsebine, ki so glede na čase in razmere različne« (Bobbio 1995: 83-84).

¹⁸ Dejstvo, da za primerjavo v preteklem času, pred 30. leti, nisem navedel Slovenije, ima svoj razlog. Slovenija je bila namreč del Socialistične federativne republike Jugoslavije, komunističnega sistema, v katerem delitev na levico in desnico ni bila možna, saj je sistem zavzemal celoten spekter političnega življenja. Levica in desnica sta, kot sem že omenil, možni samo v demokratični družbi, kar pa Slovenija pred 30. leti ni bila.

Levica in desnica sta torej le prazna označevalca, ki se polnita z različnimi vsebinami. Ali drugače povedano, vsebini levice in desnice sta časovno in prostorsko pogojeni. Levica in desnica v političnem prostoru sta samo dve teoretični skrajnosti. Kar je bilo v nekem času desno, je lahko levo znotraj drugega prostora ali časa (in obratno).

5.3 Sinteza

»Absolutno načelo je eno samo, da ni ničesar absolutnega«

(Comte 1962: 41).

Sinteza med obema nasprotujočima si konceptoma razumevanja levice in desnice v politiki je kontradiktorna in na prvi pogled nemogoča.

V 2. poglavju, ko sem se ukvarjal z izhodiščnimi hipotezami, sem na nek način potrjeval časovno absolutnost koncepta, saj »sta se do sedaj levica in desnica skozi zgodovino velikokrat spreminjali; kar je bilo pred dvesto leti levica, je danes desnica in obratno«. Potrjeval pa sem tudi prostorsko absolutnost koncepta levice in desnice, saj: »kar v neki družbi velja za levico, je velikokrat v drugi družbi bližje desnici, in obratno«.

Hkrati pa sem govoril o tem, da »kljub temu, da se vse levice in desnice med seboj močno razlikujejo, hkrati vse ohranjajo neko primarno skupno lastnost, ne glede na prostor in čas«.

Že na samem začetku tega dela sem postavil kontradiktorne trditve, ki jih bom v nadaljnjih poglavjih poizkušal razrešiti. Kljub temu, da se sta se levica in desnica v zgodovini spreminjali¹⁹ in da je levica (ali desnica) v eni državi velikokrat bolj različna kot enaka levici (ali desnici) v drugi državi, trdim, da obstajajo neke paralele

¹⁹ Spreminjanje politične levice in desnice skozi čas priznava tudi Bobbio, saj »levica danes ni več tisto kar je bila včeraj« (Bobbio 1995: 26).

med eno in drugo stranjo v političnem vesolju, ne glede prostor in čas. Kakšne so te povezave, nameravam ugotoviti ugotovil v naslednjem poglavju.

6. MERILA ZA RAZLIKOVANJE

»Kar razlikujemo, je prepovedan sad. Brez njega bi raj za nas ne bil raj«
(Puškin 1962: 432).

V tem poglavju bom definiral merila za razlikovanje leve in desne. Kaj je značilno za desno in kaj za levo.

Kot sem že zapisal v preteklih poglavjih, je moje izhodišče, da vsekakor obstajajo paralele med levo (ali desno) danes in včeraj ter med levo (ali desno) v tem in v drugem političnem prostoru. Te paralele so univerzalne in torej niso omejene prostorsko, kot tudi ne časovno.

S temi ključnimi vprašanji razlikovanja med levo in desno so se ukvarjali vsi raziskovalci, ki so to delitev preučevali, saj je ravno definiranje podobnosti in razlik med enim in drugim političnim polom ključnega pomena za potrditev ali zavrnitev obstoja diade.

Menim, da lahko levo in desno ter njune medsebojne razlike najboljše definiram s pomočjo določenih konceptov, ki se jih pripisuje ali se jih je pripisovalo eni ali drugi strani političnega prostora. S pomočjo konceptov, kot so enakost in različnost, svoboda in nesvoboda ter naprednost in konservativizem, bom ugotovil razlike in podobnosti odnosa leve in desne do posameznih konceptov, ter tako poskušal razmejiti levo od desne.

6.1 Enakost in svoboda

Liberté – Egalité – Fraternité (svoboda – enakost – bratstvo)
(geslo francoske revolucije)

Koncepta enakosti in svobode sodita v zahodnih družbah med najpomembnejše vrednote. To pomeni, da sta v zavesti ljudi močno pozitivni, njuno nasprotje pa je posledično negativno. Nesvoboda in neenakost pa »a priori« pomenita nekaj negativnega, zato besedi tudi ne moreta označevati enega ali drugega političnega pola, saj bi označeni polji postavilo v startu v slabši vrednostni položaj. V nadaljevanju poglavja bom zaradi omenjenih razlogov obravnaval enakost in različnost (ne neenakost) ter svobodo in nesvobodo²⁰.

6.1.1 Enakost in različnost

»Ljudje so med seboj tako enaki kot tudi različni. Po nekaterih plateh so enaki in po drugih različni. Naj navedem primer, ki je najbolj na dlani: ljudje so enaki pred smrtjo, kajti vsi so smrtni, vendar pa so različni, ko gre za način umiranja, kajti vsakdo umira na način, ki se razlikuje od umiranja drugih. Vsi ljudje govorijo, vendar pa je tisoč različnih jezikov« (Bobbio 1995: 92).

Najpogostejše merilo za razlikovanje med politično levico in desnico je odnos do enakosti. Bobbio ugotavlja, da je »enakost edino merilo, ki se upira zobu časa, razkrajanju, katerega žrtev so bila druga merila do te mere, da je postalo, kot je bilo že večkrat povedano, vprašljivo samo razlikovanje med desnico in levico« (Bobbio 1995: 86). Tako kot Bobbio tudi Južnič omenja enakost kot eno najpomembnejših karakteristik levice. Levica zahteva »spremembe v hierarhiji družbenih razredov in politične moči, strmela je k idealom enakosti, socialne pravičnosti« (Južnič 1987: 360).

Kot sem že omenil, ima protipomenka enakosti – neenakost, v vseh zahodnih družbah izrazito negativen pomen, zato je bilo nujno potrebno to besedo nadomestiti z vrednostno bolj primerno in pomensko ustrežnejšo besedo.

²⁰ Nasprotje svobode, torej nesvoboda, kljub svoji negativni konotaciji še vedno ostaja, in je kot protipol svobode nisem nadomestil z ustrežnejšim pojmom. Nasprotje svobode bi z drugimi besedami lahko označili kot »suženjstvo« ali kot »zatiranje«. Ker imata obe besedi še negativnejši prizvok, se mi zamenjava izrazov ni zdela smiselna.

1. Levica naj bi se skozi celo svojo zgodovino zavzemala za večjo enakost med ljudmi, torej za odpravo vseh tistih razlik, ki po mnenju levičarjev izhajajo predvsem iz družbe in jih je zato možno in potrebno odstraniti. Človeško vrsto obravnavajo kot živalsko vrsto nasproti drugi živalski vrsti. V takšnem okviru je razumljivo, da so si vsi ljudje po naravi bolj enaki kot različni. Vsi se enako rodimo in vsi enako umremo. Tako bi za levico lahko rekli, da smo iz njunega stališča najprej enaki, šele nato smo si različni.

Zanimivo je, kako levičarji opravičujejo željo po večji enakosti kot nujno, saj bo šele ob predpostavki večje družbene enakosti možen večji napredek družbe. »Ni mogoč dejanski napredek, če množice ne sodelujejo pri njegovi graditvi; človek ni narejen za to, da bi svoje najboljše moči vlagal v bogatenje nekoga drugega. Tako kot izobraževanje je tudi družbena pravičnost ekonomsko učinkovita« (Galbraith 1963 v Cerroni 1983: 52).

2. Desničarji pa po drugi strani razloge za različnost pripisujejo predvsem naravnim danostim. Kar je tudi razumljivo, saj ne gledajo na človeško vrsto kot na celoto, ampak kot na skupek različnih posameznikov (različne sposobnosti, fizični izgled, itd.). Miselnost desnice bi na kratko lahko označili z besedami: najprej smo različni in šele nato smo enaki.

Tudi desnica svoj pogled na svet zagovarja kot edini pravilen pogled, ki bo celotno družbo vodil v nadaljnji napredek. Stremljenje k večji enakosti pa zavračajo, saj »izvaja pretiran pritisk na individualno motivacijo« (Nagel 1991 v Bobbio 1995: 91). Šele v različni in posledično tekmovalni družbi je možen dejanski napredek celotnega človeštva. Fukuyama trdi celo, da je »vodilni motor zgodovinskega razvoja neenakost. Ne samo zato, ker je funkcionalna za kapitalistični trg, ampak tudi zato, ker je sama po sebi 'desna'« (Fukuyama 1997 v Bobbio 1998: 85).

Če posplošimo bi lahko rekli, da levica človeka v večji meri obravnava kot produkt kolektivitete oziroma kot delec celote, desnica pa v večji meri kot individualen,

posamezni del. Iz tega pa po mojem mnenju izhaja tudi dejstvo, da je bila levica v zgodovini nekoliko bolj naklonjena kolektivnim teorijam, desnica pa individualnim. Razlika v pogledih na enakost med levičarji in desničarji obstaja zaradi različnega dojemanja enakosti. Kar je za ene ideal, ki bi se mu morala idealna družba približati²¹, je za druge naivna predpostavka, ki v realnosti prav gotovo ni možna. Razlika je torej v veri v enakost. Eni verujejo, drugi pa se tej veri posmehujejo.²²

6.1.2 Svoboda in nesvoboda

»Svoboda pomeni svobodo reči, da je dva in dva štiri. Če je to zagotovljeno, vse drugo sledi« (Orwell 1984: 61).

Kot sem že omenil, bom v tem poglavju obravnaval svobodo in njeno nasprotje – nesvobodo – v odnosu do politične leve in desnice.

Kljub temu, da sta svoboda in enakost vrhovni vrednoti, pa je v današnjem kapitalističnem svetu ideal svobode čestokrat povzdignjen nad ideal enakosti. Živimo v svetu, kjer prevladuje ekonomska svoboda znotraj svobodnega trga, ki s svojo logiko zmanjšuje enakost. Vendar svoboda in enakost nista vedno nasprotna pojma. V neki družbi je možna tako visoka stopnja svobode kot enakosti. Najenostavnejše je povečati stopnjo svobode na račun enakosti, oziroma obratno, stopnjo enakosti na račun svobode. Stopnjo svobode in enakosti je v vseh družbah možno povečati brez tega, da bi se stopnja enakosti ali svobode zmanjšala. Naj za primer navedem

²¹ Približati in ne doseči. Kot poudarja Bobbio, je »prvina, ki najbolje označuje doktrine in gibanja, ki so se krstili za »leve« in ki so za takšne tudi pripoznani, egalitarizem, če ga pojmujejo, naj to ponovim, ne kot utopijo o družbi, v kateri so vsi enaki, marveč kot težnjo, ki po eni plati bolj izpostavlja tisto, zaradi česar so ljudje enaki, kot pa tisto, zaradi česar se razlikujejo, po drugi plati pa pospešuje takšne politične usmeritve, ki skušajo doseči, da bi neenaki postali bolj enaki« (Bobbio, 1995: 98).

²² Velikokrat je ravno obratno, ko ene in druge vprašajo o religijski pripadnosti. Dejstvo je namreč, da se vsaj Cerkev (RKC), če že ne večina vernih, praviloma uvršča na desnico. Ni pa seveda nujno. Kot primer lahko navedem skupino Krščanskih socialistov, ki so se uvrščali na levico ali pa znanega filozofa in nasprotnika religije Nietzscheja, ki ga Bobbio izpostavlja kot filozofa neenakosti, torej predstavnika desnih idej (glej Bobbio 1995: 95-96).

pridobitev volilne pravice žensk, kjer se s povečanjem enakosti v neki družbi svoboda ni v ničemer zmanjšala (Bobbio 1995: 102).

Ključno vprašanje v tem delu poglavja se torej glasi: katera stran v političnem vesolju je bolj naklonjena svobodi in katera svobodo celo zavrača, če sploh katera? Je desnica libertarnejša od levice?

1. Zdi se, da se nam odgovor na to vprašanje ponuja kar sam. Rešitev uganke se nam zdi zelo enostavna. Če je levica egalitarnejša od desnice (glej poglavje 6.1.1), bi bilo zelo enostavno reči, da je desnica libertarnejša od levice.

2. V tem zgodovinskem trenutku ta enostavna trditev v splošnem verjetno drži. Toda, če izhajamo iz dejstva, da imata levica in desnica v različnem času in prostoru neke skupne lastnosti, in se torej postavimo na sintezo absolutnega in relativnega koncepta levice in desnice (glej poglavje 5.3), ta trditev ni točna. Če zavržemo koncept, po katerem naj bi bili levica in desnica zgolj odraz trenutnega stanja v nekem prostoru in času, potem je trditev napačna.

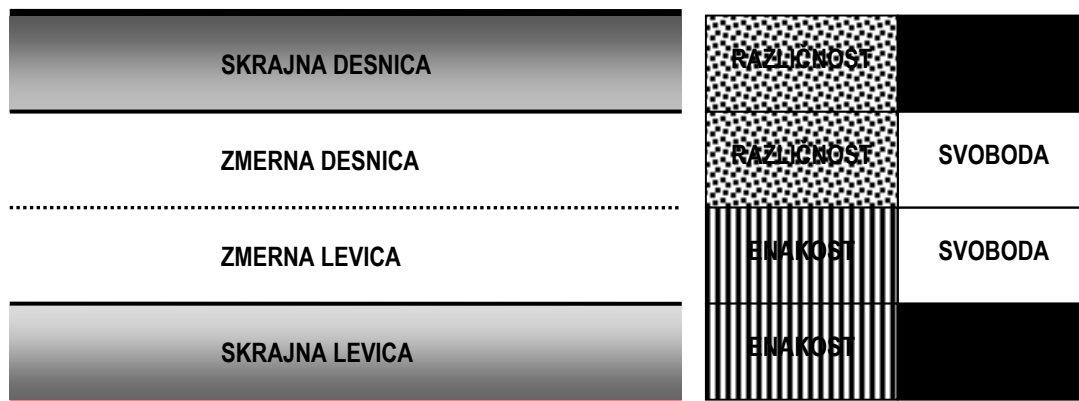
3. Pri ugotovitvi, da je danes desnica verjetno libertarnejša od levice, je nujno potrebno poudariti besedo libertarnejša, saj ob tej trditvi kaj hitro lahko razumemo, da je desnica libertarna, levica pa nelibertarna. Z drugimi besedami bi to lahko razumeli, da se desnica zavzema za svobodo, levica pa za nesvobodo. Levica torej nikakor ni nelibertarna, ampak je samo v tem zgodovinskem trenutku nekoliko manj libertarna kot desnica.

4. Bolj pravilna trditev, ki je bližje univerzalnosti, je nekoliko bolj komplicirana. Svobodo zavračata oba skrajna pola, tako na levi kot na desni. Le pri ekstremih levice in desnice bi lahko govorili o polju nesvobode. Tako zmerna levica kot desnica pa svobodo sprejemata kot najvišjo vrednoto (glej slika 6).

6.1.3 Med enakostjo in svobodo

Kot sem že omenil, enakost in svoboda nista koncepta, ki bi si medsebojno nasprotovala ali pa se izključevala. Res pa je tudi, da je večjo stopnjo enakosti možno hitreje doseči na račun svobode. Predpis o obveznem nošenju enakih oblačil (tako za ženske kot za moške, majhne ali velike, debele ali suhe, ne glede na razlike) ali ukinitve svobodnega tržnega gospodarstva oziroma ukinitve privatne lastnine, ima lahko za posledico višjo stopnjo enakosti na račun svobode. Kot sem omenil, je možno povečati tako stopnjo svobode kot stopnjo enakosti v določeni družbi. Za takšen svet si prizadeva zmerna politična levica. Zmerna desnica pa prav tako prisega na višjo stopnjo svobode, vendar ima hkrati drugačen pogled na enakost, saj smo si ljudje po njihovi predstavi bolj različni kot enaki. Tega »naravnega stanja« pa ni dobro spreminjati. Desnica torej raje prisega na različnost kot na enakost.

Slika 6: Dve levici in dve desnici

(podobno je razdelil levico in desnico tudi Bobbio; glej N. Bobbio; 1995; 105-106)

Obe skrajnosti, tako na levici (npr. jakobizem, komunizem) kot na desnici (npr. fašizem, nacizem), sta avtoritarni in sta kot taki nesvobodni. Zavzemata se za skrajno uresničenje ideala enakosti (levica) ali različnosti (desnica) na račun svobode, ki ni pomembna. Ali drugače nesvoboda je za skrajno levico in skrajno desnico nujna za uresničenje idealov družbe.

Tako zmerne levica kot zmerne desnica poizkušata svoje ideale uresničiti ob hkratnem upoštevanju ideala svobode. Zato lahko oba konca zmernosti (zmerne levica in zmerne desnica) skupaj nastopata v demokratičnem prostoru (dostikrat si skupaj delita tudi oblast).

Obe skrajnosti levice in desnice seveda lahko nastopata v demokraciji, vendar samo do trenutka, ko prideta na oblast. Hitler oziroma njegova stranka NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) je v Nemčiji večkrat sodelovala na svobodnih volitvah in je naposled tudi prišla na oblast znotraj demokratičnega sistema (1932). Šele nato je stranka spremenila sistem (1933).

Prav zaradi te sorodnosti obeh skrajnosti je možno, da v izjemnih zgodovinskih situacijah obe skrajnosti sodelujeta. Zgodovinski primer je pakt Hitler-Stalin. Kljub temu, da je šlo pri le-temu za relativno kratkotrajen sporazum, kjer sta si obe strani kupovali čas, in bi ga verjetno prej ali slej tudi Stalin prekršil na podoben način kot Hitler. Podoben primer združevanja skrajne levice s skrajno desnico je tudi t.i. anti-globalizacijsko gibanje, čeprav je bilo celotno gibanje večinoma levičarsko obarvano in se aktivisti tega gibanja z drugimi besedami velikokrat imenovali tudi gibanje za pravičnejšo globalizacijo. S protestniki so simpatizirale in sodelovale tudi skupine skrajne desnice, saj je bil podoben cilj vseh v smislu, da je šlo za »ne« takšni globalizaciji. O tem, kakšna bi naj ta bila, pa so bila mnenja popolnoma deljena. Toda skupni »ne« in skupne metode so za kratek čas »združile« skrajno levico in desnico znotraj tega gibanja. Pri tem seveda nočem označiti celotnega t.i. anti-globalizacijskega gibanja kot skrajnega, saj so bile metode delovanja zelo različne, sodelovali pa so tudi predstavniki oziroma simpatizerji tako zmerne levice kot zmerne desnice.

Možno je tudi, da skrajnost levice ali desnice sodeluje z zmerno opcijo na svoji politični strani, saj imajo oboji do neke mere podoben cilj in podobne vrednote (enakost ali različnost), kljub različnim metodam. Skoraj nikoli pa se skrajnosti ne povežejo z nasprotnim zmernim polom, saj se močno razlikujejo tako v metodah kot v vrednotah in političnih ciljih.

Potrebno je opozoriti tudi na asimetričnost konceptov enakosti in svobode, saj »koncepta svobode in enakosti nista simetrična. Medtem, ko je svoboda osebno

stanje, pa enakost označuje razmerje med dvema ali več enotami« (Bobbio 1995: 103). Če si lahko dovolim, bi tu nekoliko popravil Bobbia. Svoboda ni samo osebno stanje, ampak tudi kolektivno stanje. Skupek posameznikov ali celotni narod je lahko svoboden ali nesvoboden. Res pa je, da v konceptu svobode ni »razmerja« med enotami. Ne moreš biti svoboden v odnosu do nekoga drugega, medtem ko koncept enakosti predvideva navezavo na drugega. Enak si lahko z nekom, ne moreš pa biti enak sam s seboj (kot npr. »jaz sem enak«; lahko pa si svoboden, npr. »jaz sem svoboden«). Mogoče tudi iz kolektivne logike enakosti na eni in individualne logike svobode na drugi strani izhaja dejstvo v realnosti, da levica v večji meri preferira kolektivism, desnica pa individualizem.

6.2 Naprednost in konservativizem

Na začetku tega poglavja bi rad pojasnil, zakaj sem v naslovu uporabil izraz »naprednost«²³ namesto izraza »liberalizem«, ki se ga velikokrat uporablja kot protipomenko konservativizmu.

Iz zgodovinskega zornega kota je razumljivo, zakaj se protipomenka »naprednost« tako v Sloveniji kot tudi v drugih državah velikokrat zamenjuje s pojmom »liberalizem«.

1. Od leta 1894 do 1945 je v slovenskem prostoru pod različnimi imeni delovala Narodna napredna stranka (NNS) (1905-1918), katere pripadniki so se na kratko imenovali liberalci. Stranka je delovala v istem času, kot med širokimi množicami bolj priljubljena Slovenska ljudska stranka (SLS), katere pripadnike se je na kratko imenovalo konservativci. Slovenski politični prostor se je tako do druge svetovne vojne razdelil na dva različna politična tabora, na konservativce in liberalce.

²³ Lahko bi uporabil tudi »progresivizem« - pro-gresio (lat.): napredek, večanje, rast (glej Bradač 1955: 471).

Posledično pa se je v zavest Slovencev zasedrala podoba o konservativizmu in njegovem nasprotnem polu liberalizmu.

2. Tudi v drugih evropskih državah je obstajal politični prostor, ki se je delil na liberalce na eni strani ter konservativce na drugi. V Nemčiji je bila levica »v parlamentarnem jeziku prvotno liberalna stranka v nasprotju s konservativno stranko ali desnico« (Mastnak 2004: 63). Mastnak nadaljuje, da je enaka delitev na liberalizem in konservativizem, ki je hkrati označevala politično levico in desnico, obstajala tudi Franciji oziroma v »francoski zbornici v prvi tretjini 19. stoletja« (Mastnak 2004: 63).

Pomena besede liberalizem in konservativizem nista nasprotna. Praktično je v določenem časovnem obdobju liberalizem res mogoče bil nasprotje konservativizma, toda teoretično liberalizem in konservativizem ne nastopata v isti dimenziji.

1. Sama beseda »liberalizem« izhaja iz latinske besede *libertas*, kar pomeni prostost oziroma svobodo (glej Bradač 1955: 337). Beseda, iz katere izhaja politično gibanje liberalizem že v osnovi ni nasprotna besedi »konservativizem« (*conservatio* (lat.): shranitev, ohranitev, vzdrževanje (glej Bradač 1955: 131)).

2. Tudi v samih konceptih liberalizma in naprednosti obstaja razlika. Naprednost je naprednost v razmišljanju ali/in v dejanjih, in se skozi čas, tako kot njen protipol: konservativizem, razumljivo spreminja. »Pojem konservativizem vedno znova opredeljuje vsaka generacija posebej, kar spremlja konservativni fenomen že od njegovega nastanka« (Lukšič 1990: 17). Kar je bilo pred nekaj leti napredno, je danes lahko že konservativno in obratno.

Koncept liberalizma pa je veliko bolj definiran koncept kot je to naprednost ali konservativizem. Lukšič (1990) ugotavlja, »da se tako liberalci kot njihovi nasprotniki strinjajo v tem, kaj so temeljne ideje liberalizma. Pri definiranju konservativne misli, njenih ciljev in vrednot pa takšne enotnosti med konservativci in njihovimi nasprotniki ni« (Greiffenhagen 1986 v Lukšič 1990: 16). In nadaljuje, da »tudi med

samimi konservativci, pa naj si gledamo znotraj enega obdobja ali v njihovem sosledju, ni soglasnosti o tem, kaj naj bi bilo resnično konservativno« (Lukšič 1990: 17).

3. Nasprotovanje med liberalizmom in konservativizmom tradicionalno obstaja v tem, da se konservativizem »postavlja na barikade, kjer brani svet pred načrti in projekti politične racionalizacije« (Lukšič 1990: 20) oziroma »želi ohraniti vrednote in strukture, ki so se do sedaj izkazale kot dobre« (Lukšič 1990: 20). Liberalizem pa je po drugi strani te barikade napadal.

Vendar se je v zgodovini zgodilo, ko je liberalizem uresničil dobršen del svojih idealov (zahteve po pravni državi, svoboda mišljenja in trgovanja), da je ravno liberalizem začel »postavljati barikade« in tako postal konservativen.

Menim torej, da izraza liberalizem in naprednost že v sami besedni osnovi kot tudi vsebinsko nista sorodna pojma, kljub temu, da sta v določenem zgodovinskem obdobju (ob samem nastanku liberalizma) res sovpadala. V praksi torej liberalizem že dolgo ni več protipomenka konservativizmu. Sam termin »liberalno« je vedno označeval precej več kot zgolj »napredno«. Tako je v nekem času, v praksi, liberalizem lahko napreden (večino časa v zgodovini je to tudi bil) in je kot tak bil nasproten konceptu konservativizma. Iz teoretičnega zornega kota pa liberalizem zagotovo ni nasprotje konservativizmu.

6.2.1 Naprednost in konservativizem v političnem vesolju

»Beseda konservativnost ni našla svojega mesta le v vsakdanji politični govorici, temveč se je njena raba razširila tudi onstran te govorice. V elementarni socialni kulturi se pojem konservativnost npr. uporablja za označitev osebe, ki se v oblačenju, vedenju, stilu življenja in načinu mišljenja ravna po 'starih šegah in običajih', torej se obnaša in živi 'starinsko'. Tu konservativnost pomeni določen odnos do minulega in določen način obnašanja, ki je zavezan starim preizkušenim vrednotam, ima pa tudi slabšalni pomen« (Lukšič 1987: 365).

Naprednost in konservativizem sta si, podobno kot par levica/desnica, nasprotna, in razlog za svoj obstoj črpata iz obstoja drugega protipola. Značilnost para naprednost in konservativizem je tudi v tem, da ima izraz »konservativizem« negativni vrednostni pomen. Veliko negativnejši kot ga ima izraz »levica« v političnem prostoru (glej poglavje 4.3), ki je to svojo negativno konotacijo podedovala iz drugih sistemov (narava, religija in jeziki – glej poglavje 3.1). Kljub tej negativni vrednostni konotaciji konservativizma pa je Jovan Vesel Koseski (1798-1884), pred dvema stoletjema veliko bolj slaven slovenski pesnik kot danes, vendarle ovrednotil konservativizem kot nekaj pozitivnega »(s)premembe so le kvvari, malo k'tera obvelja« (Koseski v Južnič 1987: 360).

Levica je napredna, desnica je konservativna²⁴. Takšno pavšalno oceno je možno velikokrat slišati v pogovorih, po časopisih, televiziji in drugih medijih.

Mogoče je v praksi levica res večkrat naprednejša od desnice. Ne glede na to, ali si naravno stanje razlagamo kot vojna vseh proti vsem ali kot stanje obilja, se levica v človeški družbi različnih (neenakih) ljudi vedno znova prizadeva za doseg idealov enakosti. Ker se družba vedno spreminja, tudi zaradi spreminjanja zunanjih

²⁴ Tokrat je z izrazom konservativizem, ki ima, kot smo že omenili, negativen vrednostni pomen, označena desnica. To razmerje desnice z negativno konservativnostjo pa avtomatično desnico označuje kot negativno, kar je seveda zanimivo, saj je bila dosedaj desnica v skoraj vseh besednjakih označena pozitivno (glej poglavje 3.2).

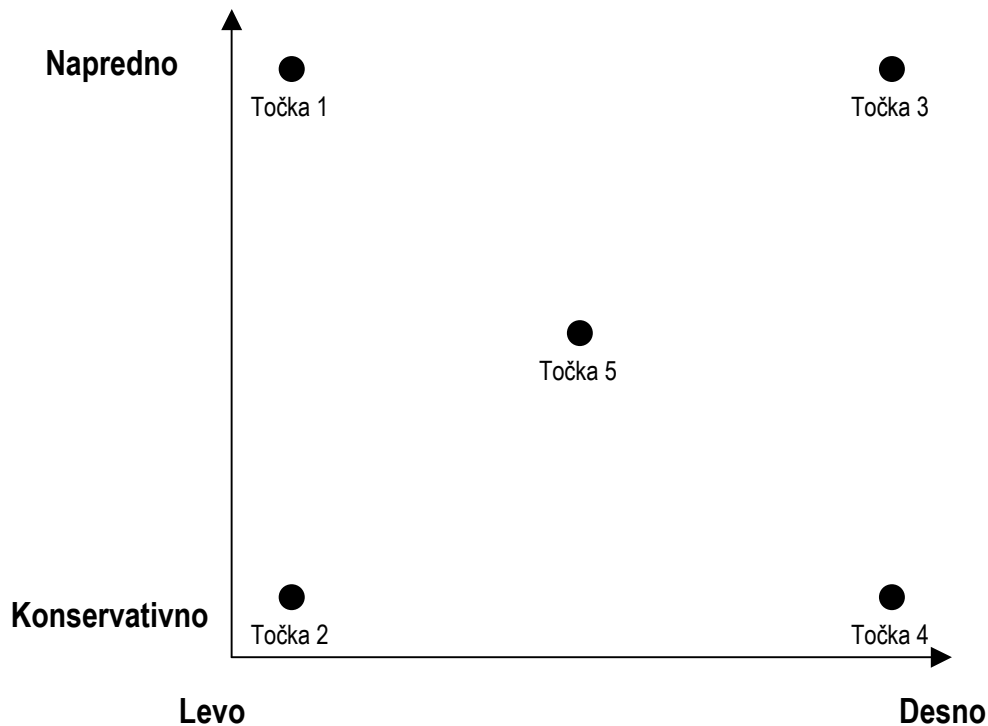
dejavnikov (sprememb tehnologije, sprememb svetovno-političnih dogajanj, ipd.), je potrebno družbeno enakost vedno znova dosegati in se za njeno uresničitev boriti. Michael Walzer je v nekem intervjuju dejal, da »vedno obstaja konstantna tendenca družbe k produciranju hierarhij in neenakosti, kar predstavlja izziv za levico [...] Levica je ustvarjena zaradi tega: njena funkcija je, da nasprotuje in periodično popravlja nove forme neenakosti in avtoritarizma, ki ju družba stalno producira« (Walzer 1997 v Bobbio 1998: 84).

Levica je zato v praksi (če gledamo dolgoročno, skozi daljšo zgodovinsko perspektivo) nekoliko naprednejša kot desnica. Ta dolgi rok pa se kaj hitro lahko podre, ko levica za dalj časa pride na oblast in ko uresniči vsaj del svojega programa. Kaj hitro levica postane konservativna, desnica na napredna. Kot pravi v svojem članku Vekoslav Grmič »lahko nekaj, kar je bilo napredno, postane naenkrat konservativno. To se često zgodi, ko se npr. neko gibanje institucionalizira in se njegovi pogledi sprevržejo v ideologijo v službi institucije. Podobno lahko v nekem pogledu zaradi takšnega obnašanja levice njena desnica postane napredna« (Grmič 1987: 377).

Potrebno je še poudariti, da je naprednost v smeri večje enakosti samo ena od mnogih naprednosti in da je velikokrat tudi desnica, kljub temu, da je na oblasti, naprednejša od svojega protipola, levice.

Zato bi glede naprednosti in konservativnosti veljalo upoštevati shemo (glej slika 7), kjer sta pola levo in desno predstavljena popolnoma ločeno od pola napredno in konservativno.

Slika 7: Levica in desnica med naprednostjo in konservativnostjo

Tako znotraj te sheme lahko ločimo dve levici in dve desnici:

1. NAPREDNA LEVICA (Točka 1)
2. KONSERVATIVNA LEVICA (Točka 2)
3. NAPREDNA DESNICA (Točka 3)
4. KONSERVATIVNA DESNICA (Točka 4)

Točka 5 je na shemi prikazana zato, da se prikaže, da je možno tudi odstopanje od teoretičnih skrajnosti. V realnosti je celo tako, da se velika večina političnih strank giblje okrog omenjene točke.

Problem pri tem modelu pa se pojavi, ko poizkušamo modelirati politično realnost, točneje politične stranke, v teoretičen okvir modela.

Če bi kategoriziral katerokoli politično stranko v takšen sistem in bi kot napredno levico ali konservativno desnico označil konkretno politično stranko v določenem

prostoru in času, bi zagrešil nasilje, saj bi na podlagi fiktivne kalkulacije uvrstil neko politično stranko na eno ali drugo stran.

Vsaka politična stranka je hkrati na nekaterih področjih napredna, na drugih pa konservativna. Zato je potrebno pri kategoriziranju biti skrajno previden in se, če je le možno, osredotočiti zgolj na posamezni segment.

Vprašanje, ki se nam posledično zastavi pa je, zakaj je takšen sistem sploh uporaben. Uporabnost tega sistema je zgolj v zanikanju v začetku poglavja navedene trditve, da je levica napredna, desnica pa konservativna. Obstaja tako konservativna levica kot tudi napredna desnica.

Predstavljeni sistem, kjer smo dobili dva para različnih levic in desnic, lahko nadgradimo z zmernostjo in skrajnostjo. Tako dobimo po štiri različne levice in štiri desnice (glej Tabela 6).

Tabela 6: Štiri levice in štiri desnice (naprednost in konservativnosti/zmernost in skrajnost)

LEVICA	NAPREDNA LEVICA	NAPREDNA ZMERNNA LEVICA
		NAPREDNA SKRAJNA LEVICA
	KONSERVATIVNA LEVICA	KONSERVATIVNA ZMERNNA LEVICA
		KONSERVATIVNA ZMERNNA LEVICA
DESNICA	NAPREDNA DESNICA	NAPREDNA ZMERNNA DESNICA
		NAPREDNA SKRAJNA DESNICA
	KONSERVATIVNA DESNICA	KONSERVATIVNA ZMERNNA DESNICA
		KONSERVATIVNA SKRJNA DESNICA

7. ZAKLJUČEK

»Kje je moja modrost? Vedel sem se kot trmoglavec, iskal sem privid reda, ko bi moral dobro vedeti, da v universumu ni reda« (Eco 1984: 528).

Pričujoče delo je zgolj skromni poskus dokazovanja smiselnosti obstoja levega in desnega političnega pola z drznim ciljem dokončnega odgovora na vprašanje razmejitve levice in desnice. Vsa raziskovanja morajo vsebovati drzen cilj in iskati »privid reda«, toda na koncu bi morali prav tako vsi raziskovalci spoznati, da »v universumu ni reda« in da je njihovo dognanje le še ena pot (mogoče celo bližnjica – toda vsekakor samo ena od poti) k spoznanju resnice.

Diplomsko nalogo sem začel z raziskovanjem simbolnega izvora pojmov »levica« in »desnica«, kjer sem kaj kmalu ugotovil, da je v sferah, ki izhajajo iz človekove interpretacije narave in religije, ter v vseh večjih jezikih indo-evropskega izvora, desnica izrazito pozitivno vrednostno označena, levica pa izrazito negativno.

Večina raziskovalcev politične levice in desnice meni, da sta oba konca diade v političnem prostoru vrednostno nevtralna pojma (glej poglavje 4.3). Menijo torej, da negativna označba levice in pozitivna označba desnice v drugih sferah človekovega bivanja ne vpliva na vrednostno označbo levice in desnice znotraj političnega prostora (glej Bobbio 1998 in Lukes 2003). Kljub temu pa sam menim nasprotno in sicer, da vrednostni pomen levice in desnice v drugih sferah družbe vpliva na vrednostni pomen levice in desnice v političnem prostoru.

Če ljudstvo uporablja identično besedo za označbo pravice (npr. v angleščini »right«) in za označbo politične desnice (v angleščini prav tako »right«), je to dejstvo po mojem mnenju še kako pomembno (glej poglavje 3.1). Politična levica in desnica nista koncepta, ki bi obstajala zgolj v neki polprepustni akademski sferi, izolirana v nekem laboratoriju in bi bila omejena samo na teoretično osnovo. Levica in desnica v

politiki sta predvsem ljudska koncepta – živita bolj v praksi kot v teoriji – in sta torej vsak dan podvržena različnemu vrednotenju in ocenjevanju širokih množic.

Najbolj pomembno dejstvo za vrednotenje leve in desne v politiki pa seveda ne izhaja iz negativne označitve leve in pozitivne označitve desne v drugih sferah družbe (narava, religija, jeziki), ampak (če gledamo individualno) od tega, kateremu polu je ocenjevalec bolj naklonjen, oziroma (če gledamo kolektivno) katera politična opcija je v vzponu oziroma na oblasti.

V poglavju o izhodiščnih hipotezah sem pod prvo točko zapisal – kar je tudi eden od glavnih ciljev moje naloge – da je delitev na levo in desno kljub mnogim pomislekom še vedno smiselna. Zavračam vse ugotovitve o koncu politične leve ali desne, pa naj bo to na osnovi razširjene politične sredine ali kakih drugih aktualnih trendov v modernem svetu, kot je bil npr. propad železne zavese. Politična levo in desno sta še vedno živi in najpomembnejši dokaz za to je, da se izraza uporabljata v vsakdanjem jeziku. Ko nekdo torej izreče izraz »levo«, hitro ugotovimo, kaj nam je hotel povedati in katero politično grupacijo s tem označuje. Če bi bili levo in desno pomensko nesmiselni, bi se ju v vsakdanjem besednjaku prej ali slej opustilo.

Na vprašanje smiselnosti obstoja leve in desne pola v politiki lahko gledamo na dva različna: skozi daljše časovno obdobje (na dolgi rok) ali skozi krajše časovno obdobje oziroma zgolj iz vidika določenega aktualnega zgodovinskega trenutka (na kratki rok). Skozi daljše časovno obdobje delitev na levo in desno prav gotovo obstaja. Če pa gledamo iz aktualnega ali točno določenega časovnega trenutka, se nam iz vidika nekaterih zgodovinskih obdobjev dozdeva, da razlik med levo in desno ni, oziroma so tako majhne, da jih komaj zaznamo.

Omenil sem že, da sta levo in desno že od svojih nastankov dalje primarno praktični in šele sekundarno teoretični koncept. V kolikor bi bili levo in desno zgolj primarna teoretična koncepta, se verjetno ne bi spraševal o relativnosti diade leve in desne. Ker sta levo in desno primarno praktična koncepta, se pri absolutnosti in relativnosti diade obravnava prevede v večplastno stereotipno formo. Koncept se relativizira, saj se vedno znova rojevajo nove leve in nove desne, ki

prekinjajo vezi s prejšnjimi levicami in desnicami. Levica in desnica nista več to, kar sta bili včeraj ravno zaradi tega, ker sta levica in desnica koncepta, ki izvirata iz družbene realnosti (torej prakse), ki se stalno spreminja. Šele posledično je celoten koncept podvržen teoretični analizi, v okviru katere se poizkuša poiskati povezave med vsemi levicami in vsemi desnicami. Zaradi praktičnega izvora in praktične narave levice in desnice celoten koncept ni popolnoma relativiziran, ampak je v precejšnji meri tudi absoluten, saj obstajajo povezave med vsemi levicami in vsemi desnicami. Vse politične levice, ne glede na prostor ali čas, so si sorodne po odnosu do enakosti, vse politične desnice pa po odnosu do različnosti. Svoboda in nesvoboda pa ločita oba zmerena konca politične levice in desnice od skrajnih.

Levica in desnica sta torej absolutna koncepta. Vse levice v vseh prostorih in časih združuje podoben pogled na enakost, vse desnice pa združuje podoben pogled na različnost. Levica in desnica sta obenem tudi relativna koncepta. Politična levica in desnica nista več to, kar sta bili včasih. Narava levega in desnega je spreminjajoča in kar je bilo v nekem zgodovinskem trenutku levo, je v drugem lahko desno.

Za zaključek bi rad navedel še zadnjo misel o relativnosti diade »levica-desnica«. »Prenos prostorske metaforike v politično življenje je nemara najboljši dokaz njene relativnosti: saj to, kar je skozi pogled predsednika parlamenta 'na levi' (in pogled predsedujočega je kriterij razumevanja političnega prostora parlamenta) je z vidika tistih, ki sedijo v klopi dejansko 'na desni' (Gantar 1987: 370). Tako kot se obča realnost spreminja z zornim kotom, iz katerega gledamo, tako se tudi diada »levo«/»desno«, kot del te obče realnosti, spreminja po istem principu.

Levica in desnica sta lahko torej absolutni, relativni, oboje hkrati, ali pa realnost med absolutnim in relativnim. Vse je odvisno od perspektive: kako daleč in pod katerim kotom opazujemo realnost. Kar je desno v nekem prostoru, je lahko v hipu levo, če se obrnemo okrog.

8. LITERATURA

»Plagiat je temelj vse literature, razen prvenca, ki pa je tako ali tako neznan«
(Siegfried I, Giraudoux, Jean, 1882-1944).

Anderson, Perry (1998): A Reply to Norberto Bobbio, *New Left Review* (231), 91-93.

Anderson, Perry (1998): A Sense of the Left - A Reply to Norberto Bobbio, *New Left Review* (231), 73-81.

Barber, Benjamin R. (2001): *2001 Introduction*. V Barber, Benjamin (1996): *Jihad VS. McWold*, New York: Ballantine Books.

Barber, Benjamin R. (1996): *Jihad VS. McWold*, New York: Ballantine Books.

Bobbio, Norberto (1995): *Desnica in Levica*, Ljubljana: ZPS.

Bobbio, Norberto (1998): At the Beginning of History, *New Left Review* (231), 82-90.

Boroša, Jože (1998): *Levica v senci desnice: je leva roka grda roka?*, Ljubljana: Forma 7.

Bradač, Fran (1995): *Latinsko-slovenski slovar*, Ljubljana: DZS.

Brown, Dan (2004): *Da Vincijeva šifra*, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Cerroni, Umberto (1983): *Tehnika in svoboda*, Ljubljana: Komunist.

Comte, August (1962): *Kurs pozitivne filozofije*, Beograd: Kultura.

Corballis, Michael (2005): *The Sinister Hand - Interview Grabs*, dostopno na <http://www.abc.net.au/quantum/scripts98/9807/feature.htm> (23. april 2005).

Debenjak, Doris, Božidar in Primož (2001): *Veliki nemško slovenski slovar*, Elektronska izdaja v1.0, Ljubljana: DZS.

Eco, Umberto (1984): *Ime Rože*, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Fehér, Ferenc in Heller, Agnes (1986): *Eastern Left, Western Left – Totalitarianism, Freedom and Democracy*, Cambridge: Polity Press.

Fukuyama, Francis (1992/2002): *The End of History and the Last Man*, New York: Perennial.

Flatt, Adrian E (1999): *The Sinister Handed*, dostopno na http://www.baylorhealth.edu/proceedings/12_4/12_4_flatt.html (26. april 2005).

Gantar, Pavel (1987): »Obe sta slabši«, *Teorija in praksa* 24 (3-4), 370-73.

Giddens, Anthony (2000): *Tretja pot: prenova socialne demokracije*, Ljubljana: Orbis.

Giddens, Anthony (1995): *Beyond Left and Right – The Future of Radical Politics*, Cambridge: Polity Press.

Grad, Anton (2001): *Veliki angleško slovenski slovar*, Elektronska izdaja v1.0, Ljubljana: DZS.

Gramsci, Antonio (1987): *Civilna družba in država*, Ljubljana: Komunist.

Grmič, Vekoslav (1987): »Levo« in »desno« nekoč in danes, *Teorija in praksa* 24 (3-4), 377-79.

Held, David (1989): *Modeli demokracije*, Ljubljana: KRT.

Huxley, Aldous (1932/2003): *Krasni novi svet*, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Huntington, Samuel P. (1997): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Touchstone.

Jambreč, Peter (1987): Kaj je »levo« in kaj je »desno« danes?, *Teorija in praksa* 24 (3-4), 390.

Lukes, Steven (2003): *The Grand Dichotomy of the Twentieth Century*. V Ball, Terence in Bellamy, Richard Paul (ur.): *Cambridge history of twentieth-century political thought*, 602-27, London: Cambridge University Press.

Lukšič, Andrej (1987): Konservativnost kot analitično strukturni pojem, *Teorija in praksa* 24 (3-4), 365-70.

Lukšič, Andrej (1990): »Neokonservativizem« (s posebnim poudarkom na neokonservativizmu v ZRN), magistrska naloga.

Južnič, Stane (1987): »Levo« in »desno« - ohraniti ali zavreči?, *Teorija in praksa* 24 (3-4), 359-65.

Mastnak, Tomaž (2004): *Nastanek levice*. V Kuzmanič, Tonči (ur.): *Nova levica - Zbornik 4. letnik DPU*, 57-83, Ljubljana: Mirovni inštitut.

Orwell, George (1983): *1984*, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pretnar, Janko in Kotnik, Janko (1960): *Francosko-Slovenski slovar*, Ljubljana: DZS.

Puškin, Aleksandr Sergeevič (1962): *Evgenij Onjegin*, Maribor: Obzorja.

(1996) *Sveto pismo stare in nove zaveze*, Ljubljana: Svetopisemska družba slovenije.

Shanks, Hershel (1998/2004): *Skrivnost in pomen kumranskih rokopisov*, Tržič: Učila international.

Šlenc, Sergij (2000): *Veliki italijansko slovenski slovar*, Elektronska izdaja v1.0, Ljubljana: DZS.

Več avtorjev (2000): *Slovar slovenskega knjižnjega jezika*, Elektronska izdaja v1.0, Ljubljana: DZS.